PANAİT ISTRATİ

BARAGAN'IN DİKENLERİ

roman

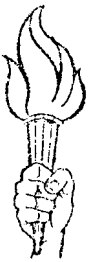
VARLIK YAYINLARI

PANAİT ISTRATİ

BARAGAN'IN DİKENLERİ

Çeviren :
YAŞAR NABİ

BEŞİNCİ BASILIŞ

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI : 196

Bu kitabın ilk baskısı Ocak 1953'te, ikinci baskısı Haziran 1956'da, üçüncü baskısı Ocak 1960'ta, dördüncü baskısı Ocak 1966'da yapılmıştır.

Varlık Yayınları, sayı : 1598
İstanbul'da Asya Matbaasında dizilmiş
Dilek Matbaasında basılmıştır.
Mart, 1971

Eylül girince, Tuna boyu Eflâkı'nın geniş çorak kırları, bir ay için bin yıllık hayatını yaşamaya koyulur.

Bu, tam Aya Panteleymon günü başlar. O gün, bizim «muskal» ya da «krivats» adını verdiğimiz Moskof rüzgârı, alabildiğine uzayan mesafeleri buzlu nefesiyle yalar, ama toprak henüz bir fırın gibi yanmakta olduğundan, burada Muskal'ın burnu kırılır biraz. Gene de, birkaç gündenberi düşünceli bir hal almış olan leylek sırtını sertçe okşayan rüzgâra kızıl gözlerini kaldırır, hemencecik daha insaflı iklimlere doğru havalanır, çünkü o, Moskof'luyu hiç sevmez.

Bizim köylerimizin bu sayılan, biraz da ürkülen kuşunun (yuvasını bozanın kulübesinde yangın çıkarır) Yalomitsa'lı ya da İbrail'li tarafından beklenen, gözetlenen gidişi, Tanrının topraklarına insanın egemenliğini sona erdirir. Leyleğin uçuşunu sonsuzlukta kayboluncaya kadar izledikten sonra, köylü kalpağını kulaklarına bastırır, alışkanlık etkisiyle hafifçe öksürür, ve bacakları arasına sokulan köpeğe bir tekme vurup evine girer:

— Çocuklar uskaturi (1) yi toplamağa başlasınlar.

Bu neşe kaçırıcı söz üzerine, çoluk çocuk da, alışkanlık yüzünden sırtlarında bir ürperiş duyar, öksürüşürler.

— Leylek gitti mi?

— Gitti...

Artık ferman Baragan'ındır!

Önceleri pek gevşek ve iştahsızdır, tıpkı yüzükoyun yere kapanıp da, ne kalkmak, ne de ölmek istiyen biri gibi. O bir devdir!

Ağlamaklı Yalomitsa ile somurtkan Tuna arasında güneşin yaldızladığı bütün topraklar üzerine, Nuh nebiden beri uzanmış olan Baragan, baharla güzün devamınca, hoşlanmadığı ve gezinip haykırmaktan başka her türlü rahatlığı kendisinden esirgediği çalışkan insanla sinsi bir savaş halindedir. Onun içindir ki, Romen ellerinde, herkesin önünde haddini aşana seslenirler:

— Hey, bana bak! Kendini Baragan'da mı sandın?

Çünkü Baragan ıssızdır. Sırtında bir ağaç

(1) Kuru ve yanmaya elverişli çalıçırpı.

bile görülmez! Bir kuyudan ötekine erişene kadar adamın susuzluktan kıkırdaması işten sayılmaz. Açlığa karşı da sizi korumak umurunda değildir. Ama bu iki boğaz derdine karşı tedarikli iseniz de, Tanrınızla başbaşa kalmak istiyorsanız Baragan'a gidin: Burası, Tanrının, Romanyalı rahat rahat düş kursun diye Eflâk'a armağan ettiği yerdir.

İki sıra dağ arasında uçan bir kuş, acınacak şeydir. Baragan'da, aynı kuş, kanatlarında toprağı ve onun uzak ufuklarını da birlikte götürür. Sırtüstü uzandığınız yerden yeryüzü tabağının havalanarak gök kubbeye doğru yükseldiğini görürsünüz. Bu, her şeyden yoksun bir fukaranın erişebileceği en güzel mi'raçtır.

İşte bu yüzdendir ki, bizim Yalomitsa'lı dediğimiz Baragan halkı, daha çok ağırbaşlıdır. Gereğinde candan gülmesini bilmekle beraber, saygı ile dinlemesini daha çok sever. Çünkü hayatı güçlüklerle doludur, birinin gelip de Baragan'dan nasıl daha çok yararlanabileceğini kendine öğreteceğini umar hep.

Düş, düşünce, kuruntu ve boş karın, işte Baragan'da doğanı ağırbaşlı eden bunlardır. O sonsuz Baragan ki suyu erişilmez derinliklerinde saklar ve üstünde hiç bir şey yetişmez, hiç bir şey, dikenden başka.

Mısır gibi boy atan bir devedikeni vardır ki, tüylü tüylü güzel kırmızı çiçeklerini bizde kızlar Aya Todori akşamı kırparlar da bir yandan:

Koditsele fetelor
Kıt koditsa yepelor

(Kızların saç örgüleri
Kısrakların kuyrukları kadar kalın olsun!)

Diye bir türkü tuttururlar. Baragan'ın dikenleri bunlardan değildir.

Burada sözü geçen dikenler, karlar erir erimez, mantarı andıran küçük bir topak biçiminde meydaan çıkar. Bir hafta geçmeden bütün toprağı kaplar. Bu, Baragan'ın sırtında taşımağa katlandığı tek şeydir. Bir de bu dikeni pek seven ve iştahla otlayan koyuna katlanır. Ama koyunlar otladıkça diken daha çok gelişir; hep yuvarlak biçimde büyür ve gelişmesi tamamlandığı zaman iri bir damacana boyuna erişir, o zaman hayvanlar onu rahat bırakırlar, çünkü fena halde deler. Bu kötü bitki kendini korumasını bilir. Tıpkı aşağılık insan gi-

bi: Ne kadar yararsızsa o derece iyi korur kendini..

Ama yararlı ile yararsızı ayırdetmesini biz ne biliriz sanki?

Yalomitsa'lının, toprağından bir avuç mısır ya da birkaç patates koparmak için inadettiği sürece, Baragan'ın ilgiye değer bir yanı yoktur. Bu sıralarda onu ziyaret etmemelidir. Partal elbiseli güzel bir kadın gibi, elmaslara bürünmüş bir cadaloz gibi piç bir şeydir. Yeryüzü adamoğluna sadece karnını doyursun diye verilmiş değildir. Tanrıyla başbaşa kalmak için yaratılmış köşeler de vardır.

Baragan işte böyle bir yerdir.

Çalışkan adam evine döner dönmez, dikenler delmeye ve Moskof rüzgârı esmeğe koyulur koyulmaz, onun fermanı okunmaya başlar. Bu hal Eylül'de olur.

O zaman, uzaktan uzağa, sırtını dönerek hâlâ sürüsünü otlatmaya çalışan bir çoban görülür. Sopasına yaslanan hareketsiz adam, sanki tahtadanmış gibi rüzgârla kımıldar, sallanır.

Onun çevresinde, gözün çepeçevre erişebildiği yerlere kadar dikenlerden, hesapsız dikenler milletinden başka bir şey görülmez. Dol-

gun ve sıkışıktırlar; yapağısı çelikten koyunlar sanırsınız. Üstlerinde dikenle tohumdan başka şey yoktur. Yeryüzüne yayılarak dikenler, yalnız dikenler yetiştirecek bir tohum.

Çoban gibi onlar da sendeler; Baragan dinler ve kurşundan gökkubbe yere çullanırken, kuşlar telâşla uçup giderlerken, asıl dikenlerin arasında Moskof'lu en azgın eser.

Bir hafta bu hep böyle sürer... Eser, eser... Serçe parmağından daha kalın olmıyan bir sapa bağlı topaklariyle her yana bükülerek, dikenler dayanır. Onlar biraz daha dayanır. Ama çoban, hayır! Tanrının nankörlüğünü Tanrıya bırakarak o, yuvasına dönmüştür.

O zaman biz **tsipeni!** deriz (in-cin top oynuyor). İşte Baragan budur.

Hey Tanrım, ne güzel şeydir o!

Krivats, bindiği atın bütün hıziyle dikenler ülkesinde doludizgin gider, har vurup harman savurur, tozu dumana katar, kuşları yok eder, ve o zaman dikenler de yerlerinden sökülüp giderler! Kötü tohumlarını ekmeğe gitmişlerdir.

Kökünden tırpanlanan ince sap kopar. Dikenli topaklar, binlercesi bir arada, yuvarlan-

maya başlar. Bu, pencereden bakan ihtiyarların «kimbilir nerden gelip nereye giderler?» dedikleri dikenlerin büyük göçüdür.

Hep birden yola çıkmazlar. Rüzgârın ilk azgın hamlesinde tası tarağı toplayıp esmer koyunlardan bir sürü gibi çağlayanlar vardır. Birtakımları sıkı durmakta direnirler, ama önce kopmuş olanlar azgın hamlelerinde bunlara takılıp birlikte sürükler. Birbirine girerek eğri bir kartopu gibi bir o yana, bir bu yana savrulup sonunda Krivats'ın kudurmuşçasına bir üfleyişiyle tuzla buz olarak havaya uçar, gökyüzünde tepinip durur ve yeniden ileriye doğru atılırlar.

Baragan'ı asıl o zaman görmelisiniz. Krivats, kuduz bir köpek gibi saldırırken, sırtında savrulan bütün bu yığınlardan kanı coşmuş da canı istediği gibi yer yer tümsekleşip yayvanlaşıyor sanırsınız. Zaman olur ki, rüzgârın ara verdiği bir sırada, biraz rahat durur da, teklifsiz dostlar gibi koşuşan, uslu uslu birbirlerine dokunan, şaka etmek için birbirine geçen, sonra çarçabuk saf olup dirsek dirseğe ilerleyen üç dört dikeni seyreder.

Nöbetin sonlarına doğru, tek başlarına uçuşan dikenler görülür. En çok beklenenler olduğundan, bunlar en sevilenlerdir. Ya sapla-

rı ilk hamlede kırılacak kadar kuru olmadığından, ya bir an için bir hendeğe takılıp kalmak talihsizliğine uğradıklarından, ya da birtakım haylazlarca kovalanıp yakalandıklarından gecikmiştir zavallılar. Telâşlı adamcağızlar gibi tek başlarına geçip gittikleri görülür. Gök ve bütün Baragan onları seyreder: Bunlar yalnızlar, yani en çok sevilenlerdir.

Sonra birdenbire, her türlü hayat ve hareket durur. Geniş mesafeler bir sarayın mermerleri gibi tertemiz olmuştur.

O zaman Baragan ak kürkünü sırtına vurup altı ay için yatar uykuya.

Ya dikenler?

Onlar devam ederler serüvenlerine.

Bu hemen hiç görülmemiş bir serüvendir, çünkü bizim Romen topraklarına çekmiştir. Ama durun, tâ baştan başlamalıyım...

Tuna'nın kendisiyle boy ölçüşmeye yeltenen kızı Borça kıyısındaki Lateni'den olmakla beraber, yerli bir Yalomitsa'lı değilim. İkisi de Oltenya'lı ve Eyüb Peygamber gibi yoksul olan anamla babam, ben ikinci yaşıma bastığım sırada yola düzülmüşler. Size daha başka ne diyebilirim? Yirmi ilçede binbir yere başvurup dikiş tutturamadıktan sonra, nihayet heybeleriyle bir çizme boyundaki çocuklarını Borça deresine gölge salan o kulübeye bırakıvermişler.

Biraz tuhaf görünecek ama, böyledir. Anamla babam, mezbahaya götürülen koyunlar gibi, zahmetli işlere koşulabilecek insanlardan değildi. Hele babam, bir şaşkındı ki, açlıktan baygın düşünceye kadar kavalını elinden bırakmadığı olurdu. Hem Lateni'de hiç değilse el yordamımızda tümen tümen balık vardı. Balıklar âdeta kendi kendine tencereye atlıyordu, denebilir. Bakın anlatayım:

Baharın ve güzün, Borça, sarımtırak sula-

riyle yüzlerce hektarlık kıraç toprağı kaplardı; bu sonsuz su birikintisinde, turna balığı, ufak sazanlar, âdi dere balıkları öyle kaynaşırdı ki, kediler bile sığ kıyılarda bunlarla karın doyururlardı. Balıklar **kazanla** tutulurdu. Sanki gökten mâide inmişti! Paçalarını sıvamış erkekler, kadınlar, çocuklar, boyunlarında birer torba, ava çıkar, dipsiz kazanlarını ellerinde taşıyarak, su basmış kırda kabil olduğu kadar usulca yürürlerdi. Su hiç bir zaman diz boyunu aşmazdı. Gidip gelirken balıklar bacaklarımıza çarpardı, ama bunlar ufak balıklardı, bizim gözümüz irilerindeydi. Bunların, başları sudan dışarı çıkan otların saplarını kemirmekten hoşlandıkları bilinirdi. Hiç kımıldamadan durur ve gözlerimizi bu otlara dikerdik. Balığın depreştiğini gördük mü, küt! hemen kazanı üstüne geçiriverirdik. **Kazanın** içinde balığın çırpınpındığı işitilirdi. O zaman elle yakalayıp torbaya atmaktan kolay bir şey yoktu. Balığı kaçırmak için pek beceriksiz olmak gerekirdi.

Oysa babam balığı, hep kaçırır ve çoluk çocuğu haline güldürürdü. Onunla eğlenirler, kendisini alaya alırlardı. Ama umurunda değildi onun. Çevresinde kımıldasın kımıldamasın bütün otların üstüne kazaniyle birlikte atılırdı.

Bir saat avlandıktan sonra, torbalarımız balıklarla doldora (1) kulübelerimize dönerdik. Babam bir zırnık bile getirmezdi! Bunu gören zavallı anacığım, ona kulübede oturup tuzlama ile uğraşmasını, yemek yapıp çamaşır yıkamasını ve kaval çalmasını tavsiye etti.

Bu hal ağlatacak kadar gücüme giderdi: Bir erkek çamaşır yıkar, çorba pişirir mi hiç! Ama babamın erkeğe benzer yeri yoktu: Düşlü gözleri, hep kavalına dikili duran kalın kara bıyıklariyle o uysal bir kadıncıktı. Bu kavaldan, boğumlu parmaklariyle, uzaklarda çınlayan ve sessiz gecelerde köpekleri havlatan tatlı havalar çıkarırdı. Buna karşılık, bir çorba ya da balık pilâkisi kotardığı zaman, ya da çamaşır yıkarken en becerikli ev kadınları bile ondan ders alabilirdi. Ama ne fayda ki gene onunla alay ederlerdi, çünkü bir erkeğin kadın işleri görmesi âdet değildir.

Onun yüzünden bütün köyle boğuşmayı göze alırdım, çünkü zavallı babam hiç bir zaman, hakaretlere karşılık vermez ve her şeye tevekkülle katlanırdı. Hep ensesine eğili duran sivri kalpağı, hep gevşek bağlanmış partal pan-

(1) Doldora (Türkçeden aktarma söz)

tolonu, yerde sürüklediği çarıkları, uzun boynu, geberesiye güzel hayattan öcünü alan büyülü kavaliyle, Borça'ya doğru giderdi.

Kimi zaman peşine takılırdım, hem de gizli gizli, çünkü yalnızlıktan hoşlanırdı. Sessizliğin batak kokusuna karıştığı ılık karanlıkta, devrilmiş bir söğüt kütüğüne çöküp kaldığını tahmin ederdim. Soluğu tüketecek hazin bir nağmeden sonra, kısık ve yanık sesiyle bizim Olt ülkesinin unutulmaz türküsünü usulca söylediğini işitirdim:

Yeşil yaprak avrameasa
İlâ, ilâ, lâ!
Oltenyalı erkekler ot biçmeye gittiler;
Oltenyalı kadınlar evde kaldılar,
Meyhaneleri doldurdular.

Evet, Oltenyalı erkekler hep «biçmeye» ve daha başka işler görmeye giderler de Oltenyalı kadınları «meyhaneleri doldursunlar» diye geride bırakırlar, ki pek de gerçeğe uygun bir şey değildir, ama babam böyle yapmamıştı; o giderken Oltenyalı kadınını ve ciğerpâreleri olan

beni de birlikte götürmüştü. Onun içindir ki, anam onu çok ama çok severdi. Balık tutmaya gittiğimizde, yaman varislerine bakıp da, neden en kolay işleri babama bıraktığını sorduğum zaman, bana şöyle derdi:

— Onu seviyorum da ondan, yavrum... Allah onu böyle yaratmış ve bana koca diye vermiş. Adamcağızın suçu yok.

★

İşte Lateni'deki hayatımız.

O zaman ben dokuz yaşındaydım. Yorgunluk nedir bilmeyen anamla beraber hep balığa çıkardım: İster su basmaları sırasında sazanlar kapımızı çaldığı zamanlar, ister yılın öteki aylarında, Borça sularında.

Burada artık balıklar **kazan**la değil, **kipçelle, prostovolla, plasa** ya da **vırştii** ile, hattâ bazan başka avcıların da yardımiyle **navod**'la avlanırdı.

Kocasını seven Oltenyalının ne demek olduğunu anlamak için bu kadının balık tutuşunu seyretmeliydi! Hele, kolları omuzlarına kadar sıvanmış, eteği beline iliştirilmiş, saçları

basma içinde kıskıvrak toplanmış, ağzı, burnu sonsuz bataklığa doğru uzanmış olarak **prostovol**'u çepçevre attığı zamanlar onu bir görmeliydi, âdeta Borça'nın bütün balıklarını çekip çıkaracak sanırdınız.

Onu seyreden balıkçılar:

— **Helâl** olsun bu kadına! diye haykırırlardı.

Bununla beraber, bir gün gördüğümüz yoktu: Demek bu dünyada didinmeye değmezmiş; çalışmak insanı iflâh etmiyor.

Biz balık tutarken, — çünkü ben de elimden geleni yapıyordum — babam evde durmadan tuzlar, tuzlar, fıçıları doldurur, tuzda kıvamına gelmiş balıkları serer ve satış için hazırlardı.

Satış... Allah sizi böyle satıştan korusun! Açgözlü esnaf yerinde toptan yüz kilo balığı beş, bilemedin on franga kapatırdı. Gene de bunları elden çıkarmaktan memnunduk, çünkü nereye koyacağımızı bilemezdik Tuzlamalar sırasında bizi ayak bileklerimize kadar barsakları içinde yüzdürdükten sonra bu balıklar bizi ezer, çürütür ve kokuturdu. Evet; yüz kilosu beş, bilemedin on frank! Bütün çektiğimiz zahmetler devletin hesabına ve tonlarca tuz al-

mak içindi (1): Bize, sırtımıza bir partal geçirecek ve biraz mısır unu alacak para bile kalmazdı. Üstelik de bozulan kıyamet gibi balığı Borça'ya dökerdik. Yani, anamın canını dişine takarak, daha iyi bir hayata kavuşmak umudiyle onları tuttuğu dereye!

Evet, gerçekten ata sözünün hakkı var!

Buna tsara, rea tokmeala;
Hıt'o'n kur de rundueala!

(İyi memleket, kötü teşkilât:
Hay anasını sattığımın düzeni!)

Evet, böyleydi: Kötü teşkilâtlanmış ve kötü idare edilen zengin bir memleket; anam da her Romanyalı gibi bunu bilirdi.

Eflâk'ı bir baştan öbür başa dolaştıkları uzun göçebelik yıllarında, akarsulardan uzakta bulunan ve et alamayacak kadar fakir olduklarından ağızlarına mamaliga ile sebzeden başka bir şey koyamayan halkın ne koyu bir sefalet içinde olduklarını bin kere görmek fır-

(1) Romanya'da tuz devlet tekelindedir, fiyatını da o saptar.

satını bulmuştu (1), oysa Tuna ile ona kavuşan derelerin geçtiği yüzlerce kilometre uzunluğundaki yerlerde binlerce kilo balık duruyor, çürüyor ve işe yaramaz hale geliyordu. Ama memleketin dörtte üçü bin yıl önceki gibi şimdi de yollardan yoksun bulunurken bu Tanrı nimetini taşımak nasıl mümkün olurdu?

Bir gün anam aklına bir şey koydu, bize haber vermeden işe girişti; gizliden gizliye para biriktirmeye koyularak bütün yıl bize yalnız balık — seyrek olarak bir parça polenta, daha seyrek olarak da bir lokma ekmek — yedirdi de böylece yüz frank biriktirdi, bu para ile elden düşürüp bir lâgar beygirle ikisi dökülmeye yüz tutmuş dört tekerlekli bir araba satın aldı. Babama:

— İşte, dedi, çocuğu alıp bununla köyleri dolaşacak ve tuzlu balık satacaksın...

Babam sapsarı kesilip:

— Bununla mı? diye içini çekti. Baragan'ı bununla mı geçeceğiz?

O cılız hayvanı, o çerden çöpten arabayı bir süzdü:

---

(1) Büyük Romanyalı eleştirmen ve sosyolog Dobroyeanu-Gherea'nın hesabına göre, Büyük Harp'ten az önce, köylümüzün günlük yiyeceği 0. fr. 35 santim tutuyordu. (**Neolobagia'ya** bakılsın).

— ... Benimle gelmek istiyor musun, küçük? dedi.

Sorulacak şey miydi bu? Yalnız istemekle kalmıyor, sevinçten uçuyordum! Baragan'ı görmek! Her çocuğun düşlerini dolduran o yeri, o «sahipsiz toprağı»! Hem ben artık arkadaşlarımın göklere çıkardıkları o dikenlerin ardından koşabilecek, rüzgârın önüne katılıp giden yeryüziyle birlikte sürüklenecektim!

Sevincimi yenerek ciddî bir tavırla:

— Neden bir denemeyelim, dedim, ne kaybederiz ki?

— Ne mi? İlkin hayvanı; sonra arabayı; en sonra da kendimizi! Baragan bizi yutar.

Baragan'ın bizi yutması! Tepeden tırnağa ürperdim. Evet, razıydım.

Ertesi gün, şafakla birlikte, en gerekli öteberiyi alıp yola koyulduk. Canım anacığım, bizi ölüme gönderiyormuş gibi, ağlamaklı, içi ezik, yayan yapıldak, tâ Baragan'ın eşiğine, İbrail'den Karaşi'ye Borça kıyısından giden yolun çok daha ilerisine kadar geçirdi. Orada, otuz beşine gelmediği halde bumburuşuk gözlerinden yaşlar akarken bizi kucakladı. Bir daha görmeyeceği beygiri de okşadı, ne kadar az dayanıklı olduğunu anlamak için arabanın bir

tekerleğini sarstı. Arabayı da bir daha görmeyecekti.

Sabahın puslu, boz aydınlığında kara gölgelerimiz yakın çöle yayvan yayvan düşüyor, bir yandan da kargalar bu yağışlı yaz göğünde acı acı çığrışıyorlardı. Babam, kalpağı elinde, ipten dizginleri kavrayarak istavroz çıkardı:

— Allah yardımcımız olsun!

Baragan bizi yuttu, ama babam hiç tasa etmeden, kavalından yanık bir nağme savurarak türküsünü tutturdu:

Oltenyalı erkekler ot biçmeye gittiler...

İşte bir daha görmeyeceğimiz zavallı anamdan böyle ayrıldık.

Üçyüz kilo balık, arabanın arkasına yığılmıştı; onu tartmak için bir terazi örtüye asılmıştı; bir torba mısır unu; mamaliga'yı pişirmek için bir tencere; bir sacayak; soğan dolu bir torba, iki yorgan; toplayacağımız paraları koymak için bir çanta ve gerekirse onu korumak için sağlam bir sopa, işte bütün servetimiz bundan ibaretti.

Engin bir denizdeymiş gibi, dümdüz bir yerle gök arasında yaya gidiyorduk. Beygir öksüre öksüre peşimizden geliyordu.

— İlle benimle gelmekte direnmeseydin, yola çıkmazdım, hayır, hiç bir zaman...

Babamın, bu ıssız yerde, birdenbire ağzından çıkan bu sözleri ölünceye kadar unutmıyacağım. Bu sözler o zamandan beri beni kovalıyor ve ömrüm oldukça kovalamaktan geri kalmıyacak. Bu serüvenin sorumlusu demek bendim, on dört yaşında bir çocuk!

Ben istememiş olsaydım... Ama mümkün müydü?

Bunu lâf olsun diye söyleyen babama cevap vermeden arabanın arkasına geçtim. Buradan, beygirin ayaklarının kumlu topraklara

gömüldüğünü görüyordum. Güçlükle kalkıp inen kıllı ihtiyar ayaklar. Her kalkıp inişte dingiller arasındaki katran çanağı sallanıp duruyordu. Bunu bir lâhza gördüm ve hemen ardından her şeyi unuttum, çünkü güneş ışıklarını serpmişti. Binlerce kaba diken morumtrak elmaslarla doldu, bunlara gidip ellerimle dokunuyor veya onları dilimin uciyle topluyordum; o aralık babamla araba, sırtlarını doğuya vermiş, ağır ağır uzaklaşıyorlardı. Yolumuzdaki kır sıçanları, kokarcalar ve gelincikler ürkerek kaçışıyorlardı, çekirgeler kadar kalabalık olan bu hayvanları gördükçe köpeğimizi getirmediğimize yanıyordum. Sahipleri gibi sade balık yemekten bıkmış olan hayvancağız, bunlarla kendisine ne güzel bir ziyafet çekecekti. Hem bana da iyi bir arkadaş olurdu, babamın kavalı gibi. Ama anam, bizim mamaliga yediğimizi gördükçe ağzının suyu akacağını söyliyerek hayvanı yanımıza almamıza razı olmamıştı, hem zaten babamın uykusu hafifti. Baragan'da da ne yolcu vardı, ne de eşkiya.

Bununla birlikte, bizim Ursu'yu öyle arıyordum ki! Issızlığa ve güzel yolculuklara susamıştım ama, iyi bir arkadaşla birlikte. Yıllar yılı ben, balıkçılığımıza saplanıp kalmış âciz bir seyirci gibi, Krivats'la ve güzel eylülle-

rimizin dikenleriyle birlikte havalanan arkadaşlarımın ardından bakakalmıştım. Nereye gidiyorlardı? Başlarına neler geliyordu? Neler görüyorlardı? İçlerinden bazıları bir daha memlekete dönmüyorlardı. Filâncanın «kaybolduğunu» söylüyorlardı. Falanca ise zengin bir akrabasının yanına kadar ulaşarak kendini evlâtlığa kabul ettirmişti. Nasıl oluyordu bunlar? İnsan nasıl kaybolur, evlâtlığa nasıl girerdi? İşte bunun içindir ki, babamla birlikte gitmeyi hemen kabul etmiştim. Enikonu gelişmiş koskoca bir oğlandım. Ben de rüzgârla ve dikenlerle birlikte koşmak, kaybolmak veya evlâtlığa girmek, ama bacaklarımı çürüten o sudan, boşuboşuna yığdığımız o balıklardan kurtulmak istiyordum.

Şimdi dikenler, şurada, ayağımın dibinde, iri şimşirler gibi güzel, etli, usareyle dolu, ama hareketsizdir. Yerlerinden kımıldamıyorlardı, çünkü henüz Ağustos başlarındaydık. Bir aya kadar onlarla birlikte koşacak mıydık? Nereye götürdüklerini, nereye gittiklerini öğrenecek miydim? Çoğunun bir sobada çatırtılarla yanıp kül olduğunu biliyordum. Ama ya ötekiler? Ya o «macera yaratanlar?» Onlar bir çocuğun

gözlerine hangi memleketleri gösterirlerdi; bazılarının talihlerini değiştirmeyi nasıl başarırlardı.

Bana çılgınlıklar anlatacak, yalan söylese de zararı yok, bir parça hayal kurmama, cüret göstermeme imkân verecek biriyle konuşmayı ne kadar istiyordum! Dikenlerse hayal ve cüretten, insanı sahip olduğu şeyleri olabileceği şeylere fedaya çağıran bir çağrıdan ibarettir. Bu şeyler elde bulunanlardan daha beter olsalar da ne çıkar, çünkü bütün yeryüzünü sevenler için, olduğu yerde çürümekten daha kötü ne vardır?

«Sonsuz» denilen Baragan, bizim çocuk gönüllerimizde, «bütün dünya» demekti. Issızdı, yoksuldu, tehlikelerle doluydu, malûm, ama gene de, günün birinde bir daha geri dönmemek üzere dikenlerle birlikte yola çıkmak yüzündendir ki, zavallı Brosteanu oğlu Matey, Bükreş'in en büyük hırdavat taciri olmuştu.

Ne yalan söyliyeyim ben büyüklük düşleri kuruyor değildim. Sadece düş kuruyordum. O kötü kokan balıklara, bataklara, bataklı suların uyuşukluğuna, bana köhne talihlerini miras bırakacak gibi görünen anamla babama karşı isyan ediyordum. Bundan daha kötü bir talih bilmiyordum; yedikleri ekmek bile mal-

larının kokusunu alan gezginci gaz satıcılarını hesaba katmayı unutmadan söylüyorum; hiç olmazsa onlar her gün ekmek yiyorlardı, bizse ekmeğin yüzünü ancak dört pazarda bir görüyorduk. Düşünüyorum da, Borça'ya geldikleri zaman bizimkiler balığın bolluğunu görerek nasıl sevinmişlerdi. Durup durup:

— Burada hiç olmazsa balık var! diye şükrediyorlardı.

Gerçekten balık o kadar çoktu ki, sonunda babamla beni yerimizden etti, sonra da anamı öldürdü.

★

Bir haftadan beri insan yüzü görmemiştik. Baragan'ı uzunluğuna bölen Markuleşti yoluna çıktığımız zaman babam bana şöyle dedi:

— Bütün bu balıklarla daha ileri gitmeye imkân yok. Bir kısmını elden çıkarmalıyız.

— Nasıl? Atalım mı?

— Yo, ama onun gibi bir şey... Bu yoldan çok gelip geçenler olur; mısır dermeye giden köylülere satmaya çalışırız; elli kilosunu on franga verebilirsek, gene kârlı sayılırız.

Anamın hesabını düşünüyordum:

— Kilosunu 40 ilâ 50 santime satarsanız,

bu ilk seferden dönüşte, hayvanla arabanın parasını çıkarmış, biraz da kâr etmiş olursunuz.

Beygirimizin feri kaçmış gözlerine ve babamın korkunç uzamış yüzüne baktıkça bu ilk ve son seferde kazancımızın ne olacağını şimdiden tahmin ediyordum. Arabaya gelince, o da bunlardan geri kalmıyordu. Birkaç güne kadar bir tahta ve demir yığını haline geleceği muhakkaktı. Zaten iki gündür, tekerlekleri dağılmıyorsa her yandan bağlandığı içindi, hayvan da yüz adımda bir, her tökezleyişte yere kapanıyordu. Kuyruğundan tutarak ayağa kaldırıyorduk. Ama Baragan'ı bu şekilde geçiş babamı, gözümü her gün biraz daha korkutan bir sessizliğe bürüyor ve onun bu sessizliği bana yola çıktığımız sabahki sözlerini hatırlatıyordu.

Ortadan kaybolmayı, kaçıp gitmeyi ne kadar isterdim. Babamın bu suskunluğu hazindi, tıpkı Baragan'ınki gibi, ve bu sessizliği yalnız yuvaları uzaklarda çizilen tepeciklerin sonsuz dizisinde bulunan tavşancıllarla çıplak boyunlu akbabaların keskin çığlıkları deliyordu. Bu yırtıcı kuşların başlarımız üzerinde görünmesi beni babamdan bir adım bile ayrılmamak zorunda bırakıyordu. Korkak olan ve çayırlar kenarına bırakılan leşlerle geçinen akbabalardan

pervam yoktu, ama koyun sürülerine saldırarak bazan pençeleriyle kuzuları kapıp kaçtıkları söylenen tavşancıllardan çok ürküyordum.

Bu korku biraz da hoşuma gitmiyor değildi. Neşeli ve eli tüfekli bir arkadaş yanında kendimde, hattâ yalnız tehlikeler ve yiğitlik maceraları düşleyecek bir haydut yüreği keşfedebilirdim. Ama hayatın yükü altında ezilmiş bir adamın yanında — tehlikeler ve yiğitliklerle yuğurulmuş — Baragan'la boy ölçüşmek ne hazin şeydi!

Peri masallarının yaşadığı bu sonsuzluk içinde, peşinde giderken, kavalından başka hiç bir şeye ilgi duymayan bu babanın nasıl bir adam olduğunu düşünüyordum? Anamı öptüğünü asla görmemiştim, beni ise ancak Lateni'ye geldiğimiz sırada birkaç kere okşadığı olmuştu. O yüzdendir ki, onu beygirimizden daha çok tanıyor değildim.

«Serüvenler yaratan» bu dikenler ülkesinde ben işte böyle hazin bir arkadaşın yanındadır ki, «haydutluğa çıkmaya» cüret ediyordum...

Markuleşti yolunda mola verdiğimizde öğle vaktiydi. Serbest bırakılan beygir, sağa sola

yalpa vurarak otlamağa çalıştı, ama çok susadığından upuzun yere yıkılıp bir daha kımıldamadı. Yolun ufkunda çatalı görülen kuyuya götürmek için hayvanı ayağa kaldırmaya çalıştıksa da yerinden oynatmak mümkün olmadı, gidip suyu ayağına getirmek zorunda kaldık. Sonra, her zamanki gibi arabanın gölgesinde yemeğimizi yedik: Güzel bir mamaliga ile şu soframızdan hiç eksik olmayan iyice biberlenmiş balık salamurası.

Yemeğini yerken, babam, bir köylü arabasının görüneceğini umarak durmadan ufku süzüyordu. Nihayet yemeğin sonuna doğru araba göründü, bir toz bulutu kaldırarak hızlı bir tırısla gelen bir arabaydı bu! Tekerlek poryaları çıngıraklar gibi ses çıkarıyordu. Yepyeni koşumlariyle iki soy at, arabayı hoplaya hoplaya çekiyordu. Bu, bizim gibi kölelerin işlediği bereketli topraklara sahip türedi bir çingeneydi.

Bir cambaz fiyakasiyle arabasını durdurup sert görünmek isteyen gözlerle bakarak süt gibi beyaz dişlerinin hepsini gösteren bir sırıtma ile:

— Ho, ho, ho-o! diye haykırdı.

Bu kurum karşısında babam, alçakgönüllü bir tavırla başını eğdi.

Çingene seslendi:

— Merhaba, **Romın**'lar! Ne satıyorsunuz? Karpuz mu?

— Yok, tuzlu balık...

— Ne balığı?

— Sazan...

— Sakın kurtlu olmasın sazanların?

— Kurtluysa almazsın...

— İstiyeceğin fiyata bağlı! Hem neden almıyacakmışım: Ben yiyecek değilim ya! Lâfa bak!

Bunun üzerine, arabasından indi, dizginleri bir tekerleğe düğümleyip arabamızın içine bakmaya geldi. Balıkları evirip çevirdi, kulaklarının ardını yokladı, burnuna götürdü, hattâ ısırdı bile, sonra:

— Sazanların henüz kurt tutmamış ama, daha çok dayanacağa da benzemez. Ne kadar malın var?

— Üç yüz kilo.

— Kaça?

— Başımdan defetmek için elli kilosu on franga.

— Ya yükünün yarısını alırsam? Daha ucuza verir misin?

Babam, canı sıkılarak söylendi:

— On para aşağı olmaz!

Çingene, göğsünü kabartarak söylendi:

— Ne aptal herifsin! Bu **arabayla**, bu geberik beygirle nereye gidip balıklarını satacağını umuyorsun?

Bunları söylerken, hâlâ yerde yatan hayvanın sırtına bir tekme indirdi. Bu küstahça hareket karşısında, babam dişlerini gıcırdattı, sopayı kavradı ve arabasına doğru gerileyen çingenenin üstüne yürüdü.

— Hayvanıma ne diye vuruyorsun, pis çingene? Balıklarımı al diye sana yalvardım mı ben? Merhaba bile demedim. Şimdi şu sopayı beyninin ortasına yiyeceksin.

Öteki sapsarı kesilerek, derhal lâfı çevirdi:

— Peki, peki! Hakkın var, hemşerim; ama ben de başka türlü olsaydım çingene olmazdım; hep kurnazlık etmeye kalkmak kötü bir alışkanlık! Hadi, bu kabalığımı hoş gör de gel sana bir **tsuyka** ikram edeyim. Sonra, söylediğin fiyata yüz elli kilo sazan tartarız.

Babam bir an düşündü, sonra bir kadeh, hattâ birçok kadehler kabul etti. Ben de payımı aldım. Daha sonra sağlam tartı on beş kere onar kilo balık çektik. Babam otuz frangı çan-

tasına yerleştirince, tekrar tsuykalarını içerek hayli dostça vedalaştılar.

Yükünün yarısından hafifleyen araba, ikindi vakti, Baragan'ın içindeki görünmez yoluna devam etti.

Pek uzağa gidemedik... Bir poşta (1) kadar bir şey... Hep güneş doğrultusunu izliyorduk. Ama bu mesafeyi almak için iki günden fazla yürüdük, beygir de, araba da o kadar bitkin bir haldeydi. Sonra, ikisi birden, durup dururken, çok yıpranmış olduklarından, yere serildiler.

Araba, bir hamlede, parça parça olan üç tekerleğini kaybetti ve devrilerek örtüsünü ezdi. Batan güneş çölü, partallarımızı ve üzgün yüzlerimizi yaldızlarken beygir öldü. Zavallı hayvan, belki de kurtulduğuna sevinerek hiç zahmetsizce canını verdi. Babam, kalpağını çıkarıp hayvanın leşine bakarken dedi ki:

— Allah şahidimdir ki ona eziyet etmedim. Ona su bulmak için üç kurşun atımı yere gittim; otsuz da kalmadı; kırbaç dersen o da bende yok. Benim ellerimde öldüyse Allah taksiratımı bağışlasın, ama bunda benim ne suçum var?

İstavroz çıkardı ve umutsuz yola çıktığı doğu tarafına dönerek diz çöktü.

---

(1) Aşağı yukarı 10 kilometre.

Geceyi beygir ölüsü yanında geçirdik, neşeli cırlak böceklerinin dokunaklı sesleriyle uyumadan önce, uzun zaman öyle konuşmadan durduk. Ertesi gün, daha şafakta kargalar başımızın üstünde korkunç çığlıklar koparıyorlardı. Hayvanın leşiyle geri kalanları onlara bırakıp uzaklaşmaya can attık. Babam yol için kocaman bir mamaliga kaynattı, tencereyi balıkla doldurdu, hemen hemen boşalmış olan mısır unu torbasiyle su testisini birbirine bağlayıp heybe haline getirdi. Ben de yorganlarla sacayağını sırtladım.

Yola koyulduğumuz sırada babam, Lateni'den ayrılışımızda olduğu gibi:

— Allah yardımcımız olsun! dedi.

Ama kendisine cevap verecek kimse yoktu, hem bu sefer kaval da çalmadı.

O gün öğleye doğru, biz Kalaraş yoluna girerken, hızlı bir güneydoğu rüzgârı esmeğe başladı.

Babam haykırdı:

— İşte **balatarets** esmeğe başladı; bu Krivats'ın öncüsüdür: Yaz bitti!! Hevesin varsa yakında dikenlerin peşinden koşabileceksin.

Sonra, benim dikenleri bir nevi cezbeyle

seyrettiğimi görerek ilâve etti:

— Zaten seni Baragan'ın kucağına atan da bu olduğunu biliyorum... Şimdi olan oldu; hattâ beraberce koşabiliriz!

— Lateni'ye mi dönüyoruz? diye sordum.

— Önce Kalaraş'a gideceğiz; orası vilâyet merkezidir, hani türkü ne der:

Negustor, negustoraş
Hay la tırg la Kalaraş!

(Tüccar, tüccarcık,
Hadi Kalaraş pazarına gidelim!)

Babacığımın biraz yüzü güldü! Atılıp elini öptüm, yanaklarımı okşadı:

— Olanı unutalım, küçük!... Biz zaten çile çekmek için yaşıyoruz: Hayat işte budur... Ama Tanrım hesabımıza yazar!...

Bu sefer iyi bir yol üstünde iki gün yürüdükten sonra, Kalaraş'a vardık. Burada Borça, Tuna ile bozuşur, ve Hırsova'ya kadar yüz elli kilometre gittikten sonra orada gene aslına döner. Kalaraş'ta ben ilk defa olarak bir şehrin ne demek olduğunu öğrendim: Kesme

taş döşenmiş yollar, evlerin üstüne yapılmış evler ve pazarda imiş gibi itişip kakışan kalabalık insanlar. Zengin evlerinin avlularında, yığın yığın gürgen ve söğüt odunları vardı, bunlar travers şeklinde yarılmıştı, babam bu hali görünce bir testere ile balta satın aldı, bir odun desteği yaptı, sonra odun dolu avlular önünde bağırmaya koyulduk: Taetori! Taetori! (1)

Her taraftan bizi iyi karşıladılar ve daima götürü olarak, bulabildiğimiz fiyata çalıştık. Babam iki mislini istiyordu, çünkü, zenginler çingene gibi pazarlık ederler, diyordu, ama ne de olsa sonunda uyuşuluyordu. Zavallı babacığım şafaktan karanlık basıncaya kadar durmadan çalışıyordu. Ben de çalışıyordum, elimden geldiği kadar ona yardım ediyordum. Böylece günde, ortalama hesap, on frank kadar kazanabiliyorduk ki, bu görülmemiş bir paraydı.

— Ne yapalım, çocuğum, diyordu babam, şimdi Baragan'ın ortasında yatan yüz frangı eve götürmeliyiz, yoksa anan derdinden ölür.

Onun için, peynir ekmek yerken testereyi var kuvvetimle itiyordum. Ekmek bu! Yiyebildiğime ne kadar memnundum! Bizim Lateni'nin bitip tükenmek bilmez balığı yanında bu

(1) Odun yarıcı. (Çeviren)

ekmek âdeta çörek yerine geçiyordu.

Akşamları, yorgunluktan bitkin bir halde hububat çarşısındaki bir handa nefis lâhana dolmalariyle kendimize bir güzel ziyafet çekiyorduk. Bir tanıdık olan hancı, bir ambar köşesinde bedava yatmamıza izin veriyordu. Ama ne de olsa, babam, fazla cimri görünmemek için her gün bir litre şarap parası ödüyordu. Bir hafta hep böyle devam etti. Daha bir hafta çalıştıktan sonra, anama parasını götürerek, Lateni'nin yolunu tutacaktık. Hattâ bizi Fetesti'ye ve daha ileriye kadar götürmeyi teklif eden birçok arabalı köylüler de çıkıyordu.

Gerçekten bizi oraya götürdüler. Hem de bu ikinci haftamıza başlamadan yola çıktık, ama anacığıma kavuşmak için değil, çünkü o ölmüştü.

★

Bizim bir şeyden haberimiz yoktu, o akşam handa otururken, Fakaeni'li Gravila Spın, kırbacı kolunda, üstü başı toztoprak içinde, içeri girdi ve her zamanki babayani tavriyle babama dedi ki:

— Demek böyle, Marin. Lahana dolmalarını atıştırıyorsun, oysa senin Anika...

Babam elini sıkarak cevap verdi:

— Evet, biliyorum! Anika bizi sabırsızlıkla bekliyor. Ama biz o mübarek Baragan'da ne felâketlere uğradık. Otur da anlat bakalım, bizim ev ne âlemde?

Gravila, benim sağımda oturdu, karşısında oturan babama tuhaf tuhaf baktı, kalpağını çıkardı ve yere tükürdü. Hancıya seslendi:

— Bana bir **çinzeaka tsuyka** (1) getir!

Ve ilk kadehi kaldırarak, bir kelime söylemeden, kolunu uzattı, önce yere birkaç damla döktü (2). Bunu görünce, babam da şarap kadehini kaldırdı, o da yere damlatmak istedi, ama «kimin için bu?» der gibi gözleri Gravila'ya dikili kaldı. Köylü cevap vermedi, yan gözle bana baktı, bıyıklarını burdu ve kaşlarını kaldırarak babama işaret ettiğini gördüm.

Anladım ve ağlamaya başladım. O zaman içi rahat eden Gravila, ben ellerimi yüzüme kapamış ağlarken, kısaca anlattı:

— Evet, gitti biçare kadıncağız... Balık ayıklarken parmağına kılçık batmış... Önemsiz bir şey, küçücük bir bere... Ama sekiz gün

(1) Çeyrek litre erik rakısı.

(2) Ortodoks usullerine göre bu hareket ölmüş olup adı anılan bir kimsenin hâtırasını selâmlamak için yapılır.

geçmeden cerahat toplamış. O zaman Fakaeni'ye bize geldi... Ertesi gün Kalaraş'a öteberi götürecektim, karım kendisini evde yatırdı, sabah erkenden beraber yola çıktık. Yolda bir dakika göz kırpmadan bağırdı durdu. Evvelki gün akşam üstü buraya, doğruca hastanenin kapısına geldik. O gece ruhunu teslim etti. Dün onu kesip biçtikten sonra gömdüler.

Adam, bir an durduktan sonra ekledi:

— Anika sizden helâl diledi ve hakkını helâl etti.

Babam birkaç damla şarabı yere serperek:

— Tanrının huzurunda, helâl olsun! dedi.

Gravila felsefe yürüttü:

— Hepimiz aynı yolun yolcusuyuz.

Babamın tabağı yanına yumak edilmiş kocaman bir çevre bıraktı; tanıdım. Anamın balık tutarken başına sardığı kırmızı **basma**ydı.

— Parası... dedi, galiba on iki frank kadar bir şey demişti.

— Lânet olsun bu Baragan'a... Bu balığa da lânet olsun... Allahım, bu ömür çilesinin sonuna kadar gitmek ne güç şeymiş!..

Gravila babamla kadeh tokuşturarak:

— Toprağı bol olsun! dedi.

Sonra sordu:

— Baragan'da başınıza felâket geldiğini söylüyordun?...

— Beygir öldü; araba parçalandı, balıklar da ziyan oldu...

— Hepsi bu kadarcık mı! Amma da yaptın ha!... Ya şimdi?

— Bir haftadır odun biçiyoruz... Bizim dolma yemek hakkımız olduğunu sanıyordum, çünkü canımız çıkıyor.

Bu büyük matem gecesinin bir dahası günü, Gravila ile birlikte yola çıktık. O, yuvasına dönüyordu, oysa biz?... Nereye gidiyorduk? Herhalde ne babam, ne de ben Lateni'nin adını bile duymak istemiyorduk. Bundan birbirimize söz açmamıştık ama, yüzümüzden okunuyordu. Bununla beraber, o kadar iradeden yoksunduk ki, köy komşumuzun dâveti üzerine arabasına bindik. Galiba bizi buna yönelten, başbaşa kalmak korkusuydu.

Üç gün üç gece sessiz bir yolculuk yaptık. Uzun molalarımızda atların kişnemesinden başka bir şey işitilmiyordu. Beni çağıran, beni isteyen, sessizliği başımı döndüren bu baba ile Gravila arasında bulamıyacağım her şeyi bana vâdeden Baragan'la Borça'nın kıyısında üç

gün epey yol aldık.. Onlar önde, ben arkada oturuyorduk, onların kamburlaşmış sırtlarını seyrediyordum hep. Zaman zaman bir arabacı yolumuza çıkıyordu:

— Merhabalar! diyordu.

İki sessizler cevap veriyorlardı:

— Eyvallah!

Hepsi bu kadar. Dingillerin gıcırdayışı, tekerleklerin bir örnek gürültüsü, başsız, sonsuz, umutsuz gökle yer. Arkada uzun bir yol kayıp uzaklaşıyordu. Aynı derecede uzun bir yol, adamı burnundan tutup sürükleyen ölü bir şerit halinde, aynı derecede sıkıntılı olarak önümüzde bizi bekliyordu.

Yolculuğumuzun üçüncü günü, akşama doğru, uzakta, art ayakları üstüne oturmuş, kulaklarını dikip yolun ortasına umutla bakan iri bir köpek gördük. Bunun benim Ursu olduğuna emindim; arabadan atlayıp ona koşarken o da bana doğru atıldı; birbirimize çarparak tozların içine yuvarlandık, beni ısırmadan dişledi dişledi, her yanımı salyalarına buladı, çıplak ayaklarıma işedi, sonra beni bırakıp babamın sırtına atladı; o da onu bağrına bastı...

Burada, evden yarım fersah ötedeydik. O zaman babam Gravila'ya döndü:

— Kardeş, görüyorsun ya, köpek bile ar-

tık o kulübede kalmak istemiyor. Orada ne varsa senin olsun; biz eve gitmiyeceğiz... Çocukla ve köpekle birlikte başımızı alıp gideceğiz. Şimdi kadınsız kalan bu mülk senin olsun!

Arabasında ayakta duran Gravila, bıyığının bir ucunu çiğniyerek bir an düşündü:

— Hakkın var, Marin, dedi; ne toprağı, ne de karısı olan adam hiç bir işe yaramaz. Bas git. Evinden çıkaracağım keresteler için de al şu otuz frangı.

Sonra kırbaciyle beni işaret ederek ekledi:

—Bu çocuk bana biraz burnu havada gibi geliyor. Dikenlerin zamanı gelince ona göz-kulak ol. Seni yalnız bırakabilir! On sekiz yaşına basar basmaz evlendir onu; biraz toprakla bir kadın ver ona, yuvasının çevresinde didinsin dursun.

Babam:

— Hiç de öyle yapmıyacağım, dedi, Allah ne yazdıysa o olur...

Gravila omuz silkti ve arabasını sürdü. Pılımızı pırtımızı sırtlayıp ne yapacağımızı gözleriyle bizden soran Ursu ile birlikte ıssız yolun ortasında kalmıştık. Babam, yere kakılmış bir direk gibi, uzun uzun Lateni ufkunu seyretti. Sekiz yıl orada balık ayıklamış ve um-

muştu. O zaman, ilk defa olarak, onun ağzından bir küfür gibi çıkan şu sözleri hâlâ hatırlarım: «Sen benimle birlikte gelmek istemeseydin, ben yola çıkmazdım, hayır, hiç bir zaman!.»

Uzakta bir kilise ikinci çanını çalarken yola koyulduk, kuzeye, Yalomitsa'ya, başka ülkelere doğru gidiyorduk: Çıplak ve yuvarlak doruklariyle sıra tepeler çöle bekçilik ederken, dikenler okyanusu, dorukları akşamın kızıllığiyle tutuşmuş dalgalarını kımıldatıyordu. Duru gökte turnalar, leylekler, hareketten az önce yapılan veda danslarını döne döne oynuyorlardı. Onlara bakmaktan ense köküm ağrıyor, kendimi yere mıhlı hissetmekten içim sızlıyordu.

Ursu, böcekleri avlayarak önümden gidiyordu. Hayli arkadan gelen babam uzun uzun unutmuş olduğu kavalıyle çalıyordu:

Oltenyalı erkekler ot biçmeye gittiler...

Yalomitsa'nın iki yanında, toprak bereketli, çiftlikler kalabalıktır. Orada Baragan'ın borusu tam ötmez.

Haciyeni ile Platoneşti arasında ırgatlığa girmek için üç gün dolaştık durduk, ama her yerden tersyüzü geri çevirdiler. Sonunda, bir akşam, bitkin bir halde, harap bir çiftlik evinin kapısına vardık. Bu harap **konak**ta bizi iyi karşıladılar. Bu, köyden bir fersah ötede, hayvanı ve ekini az, fakir bir kişizade eviydi. Baragan, o her şeyi yutmak isteyen yırtıcı arzusiyle onu gözetliyordu. Her yandan ıssızlıkla hazin bir şekilde çevrilmiş olan bu yer, o kuş uçmaz, kervan geçmez sonsuzluk devinin tutkusuna hiç karşı koyamaz gibi görünüyordu.

Oraya varışımızda, kaynayan mamaliga'nın nefis kokusu burunlarımızı okşadı, Ursu sevincinden kuyruğunu salladı. Erkek, kadın, çocuk hizmetçiler avlunun her yanında dolanırken, tavuklar, miyop gözleriyle, kümeslerine doğru gidiyorlardı.

Bizi kâhya kadın karşıladı. Bu, şehirli kıyafetli, belinde bir sürü anahtarlar asılı, iradesi yüzünden okunan bir kadındı. Bizi uzun

boylu sorguya çektikten sonra gidip bir pencerenin altında seslendi:

— **Duduka! Duduka!** (1).

Balkonda görünen kadın, ak saçlı, uzun boylu, yüzü asîl bir şekilde kırışmış ve pek zayıf, ama pek dik duruşlu bir **duduka** idi. İlkin ardımızdan havlayan köpekleri susturdu, sonra sordu:

— Ne var, Mari?

— Sığınacak yer ve kabilse iş isteyen iki «yabancı boğaz.»

Duduka, balkon parmaklığından sarkarak:

— Gelin bakayım, dedi.

Ursu'yu dışarıda bırakıp, kalpaklarımız elimizde, balkonun altına geldik. Kadın, yüreğimi ısıtan şefkatli gözlerle bize uzun uzun baktı. Sonra kısa soruları üzerine babam kendisine her şeyi anlattı:

— Zavallıcıklar! diye mırıldandı, kadın.

Modası geçmiş, kara elbiseleri onu haşin gösteriyordu, ama iyicil sesi bu sertliği unutturuyordu.

— Bir de köpeğiniz mi var?

Babam sordu:

— Öldürelim mi onu?

---

(1) Matmazel.

— Yok... Köpek yiyeceğini kendi bulur. Ötekiler gibi siz de burada kalın. Madem ki balık işinden anlarmışsınız, önce çiftlik için biraz balık tuzlarsınız.

Babam uzaklaşırken:

— Tamam! dedi; şu mubarek balıktan kurtulamıyacağız vesselâm!!

Ve yüzü üzüntüyle sarktı. Gene gönül bulandırıcı barsaklar, en küçük bir tırmık izi oldu mu, parmakları yakan tuz, göze sıçrayan pullar, kanı zehirleyebilen tehlikeli kılçıklarla dolu o eski hayatımıza, o kadar iyi bildiğimiz ve kendisinden kaçtığımız Lateni'deki hayatımıza yeniden dönüyorduk.

Korkumuzu doğrulamak içinmiş gibi, hemen o anda, avluyu, akşam yemeği için ızgarada kızartılan tuzlu balıklardan çıkan koyu bir duman doldurdu. Hem de ne balık! O küçük turna balığiyle, o kara pullu, bizim «veremli balık» dediğimiz o kokmuş bataklıklardan kürekle topladığımız o biçare sazan. Ursu, Lateni'de daha iyisini yiyordu.

Ama sofraya oturmadan önce, **Duduka**'nın evinde her şeyin buna benzer olduğunu farkettik. Mamaliga'nın pişirildiği kazanın çevresin-

de, bir deri bir kemik kalmış çocuklar açlıktan dolanıp duruyor ve **fakaletz**'in üstüne sıçrayan **terçu** (1) damlalarını kapmaya çalışıyorlardı. Parmaklarını yakıyorlardı ama, gene de atılmaktan ve bal tutmuş gibi parmaklarını yalamaktan geri durmuyorlardı. Başka yumurcaklar da pisboğazlığın bu türlüsüne, yarı kuru bir hale gelmiş mısırları binbir güçlükle aşırıp pişirmeyi tercih ediyorlardı. Bunları da, ötekileri de kovuyorlar, sövüyorlar, ateşin etrafında dolanıp kaşla göz arasında balıkları kapan köpekler gibi dövüyorlardı.

Erkeklerle kadınlar ağır ağır, yorgun ve sessizce çalışıyorlar, asık suratlariyle arada bir kâhya kadına bir göz atıyorlardı. Hiç de bolluktan eser olmayan bu konağa o göz kulak oluyordu. Burada nizam ve sertlikten de eser olmadığı, herkesin boşuboşuna vakit geçirdiği görülüyordu, şu halde bütün bu hizmetçi kalabalığına ne gereklik vardı?

Hele kâhya kadının bir adamın hissesini teşkil eden, gerçekte bir lokmada yutulan mamaliga dilimlerini cimrice dağıttığını gördü-

(1) **Terçu**, kaynamakta olan polentanın suyudur; **fakaletz** de bu haşlamayı karıştırmak için kullanılan değnek.

ğüm zaman, bunu daha çok düşündüm.

Babam:

— Evet, dedi, burada bir ineği sağmak için iki kişi birlikte çalışıyorsa da, aynı mamaliga parçasını da dört kişi birlikte yiyor.

Geniş hasırların çevresinde alçak tabureler üzerine oturmuş hizmetçiler, bu acınacak polenta payından başka, bir **strakina** salamura (1) alıyordu. Hepsi bu kadardı. Hem, kimse yoksun kalmasın diye, bu paylaşma sırasında mamaliga'nın çevresinde âdeta nöbet beklenirdi, zira çocuklar aç kurt yavruları gibi üstüne üstüne atılıyorlardı. Bu hırsızlıkta en becerikli olduğunu söyledikleri birini bir odaya kapattıklarını gördüm.

Bu hayata şaşan yoktu. Bütün yüzlerde tabiî bir tevekkül okunuyordu. Ne bulursa onu yiyip bol bol su içiyorlar ve sofrada pek az konuşuyorlardı. Yemek bittikten sonra erkekler yarı sönmüş bir ateşin etrafında çömelip mısır kavuruyor, sonra da karanlık basarken sessizce bunu dişliyorlardı, bu sırada köpekler,

(1) Kızarmış balığın suda biraz ıslatıldıktan sonra içine konduğu toprak tabak. Buna istiyen tuzla biber eker: **salamura** işte budur.

kadınların önlerine attığı balık artıklarını kapışıyorlardı.

O gece pek bir şey anlamadık ama, ertesi gün her şeyi öğrendik.

★

Pek zengin bir ailenin kızı olan **Duduka,** kendisini nefret ettiği bir adama zorla vermeğe kalkıştıkları gün, ailesiyle bozuşmuştu. Bu iş, on yaşında iken gelmiş başına. Uzun zamandan beri kalbini «ceylân bakışlı, abanoz yeleli ve hayduk tavırlı» güzel bir delikanlıya kaptırmışmış. Çocukluğunun her Eylülünde onunla birlikte dikenlerin peşinde ortadan sır olurmuş. Dediklerine bakılırsa, Krivatz'la, Baragan'la ve onların ezelî dikenleriyle birlikte savrulmasını onlar kadar bilen yokmuş.

Önceleri pek buna aldırış etmemişler ama, sonra, **Duduka** bir gün sevgilisinin kollarında görülünce, derebeyi babasının tuttuğu birkaç korkunç adam, bir gece Tudoraki'yi öyle insafsızca dövmüşler ki, zavallı çocuk bir daha ayağa kalkamamış. Bunun üzerine **Duduka,** Meryem'in ikonası önünde, öldürülen çocuğa sadık kalmaya and içmiş. Sözünde de durmuş. Babası onu mirasından mahrum etmiş, ölürken de,

varını yoğunu iki küçük kızına bırakmış, onlar da buna pek sevinmişler.

İhtiyar kıza içinde yaşadığı bu küçük çiftliği bir amcası vermiş. Fena idare edilen bu yer, «çöle susamış Baragan» tarafından lokma lokma yutulmuş. Bununla beraber, âdeta sefalete mahkûm kalmış olmasına rağmen, başka yerlerde tutunamıyan bütün hizmetçileri bu iyi kalbli **Duduka** yanına alırmış. Evde ne varsa onlarla paylaşır, bir rahibe gibi yaşar, hiç bir israfta bulunmazmış. Bütün zevki, özellikle dikenler zamanında Baragan'ı seyretmekten ibaretmiş. O zamanlar gençliğinin bu anısını düşünerek tatlı saatler geçirdiği, bazı da, başını balkon parmaklığına dayıyarak ağladığı görülürmüş.

Kâhya kadın Mari, onun canyoldaşı, aynı zamanda çiftliği yöneten yumruktu. Gerçi zayıf bir yumruktu bu, çünkü **Duduka**, adamlarına karşı onun sert davranmasına izin vermezdi.

Mari'ye hep derdi ki:

— Herkes elinden geleni, canının istediğini yapsın, tek dumanı doğru çıksın da...

Evet, «dumanı doğru çıksın da...» ama çıkmıyordu işte. Zavallı kâhya kadın, çekiçle örs arasına sıkışmış, mamaliga porsiyonunu azal-

tıyor, köyde şöyle bir türküyle tefe konduğunu işitiyordu:

Bizde, Dudukanın evinde
Mamaligayı ceviz boyunda yaparlar
Hem de topuzla korurlar
Çocukları da zincire vururlar
Pençelerinde polenta götürmesinler
diye (1)

Duduka'nın yanına almış olduğu felâketzedeler arasında Mari en eskisiydi. Aynı zamanda en kederlisi de, çünkü, kırk yaşındaki bu kadının tek sevgisi, hanımına hizmet etmekti, onun hayatına bir Tudoraki de karışmamış; ne çocuklukta dikenlerle birlikte koşmanın neşesini, ne de Baragan anılarına dökülen gözyaşlarını tanımıştı.

---

(1) Romence:

Pe le noi, pe la Duduka
Façe m'maliga kıt nuka
Şi-o pazeşte ku macuka,
Şi pune kopşii'n hiare
Sa nu ya m'mliga'n giare.

Ama her insanın şu ya da bu yüzden gözyaşı dökmesi yazgısıdır. Onun içindir ki, güzel Eylül gecelerinde, köylülerin o alaycı türküsiyle kendisini tefe koyduklarını işitince, Mari gidip hanımının balkonu altında yere kapanırdı; **Duduka** eski düşlerine dalarak sevgilisi yanında koştuğu demleri hatırlarken, kaderin şamarını yemiş olan kâhya kadın, sırf soluk bir mutluluktan ibaret kalmış hayatına ağlardı.

Bu «topuzla korunan ceviz büyüklüğünde mamaliga» hikâyesi; «pençelerinde polenta götürmesinler diye çocukların zincire vurulduğunu» söyliyen bu epik halk hicvi; bu hem acı, hem tatlı türkü babamı fena halde sardı:

— Biçare bir kadın olan bu Duduka gibi değilse de onun babasına benzeyen ve memleketi doldurup taşıran zalim beylerin elinde mazlum milletimizin bütün çektikleri, tam yerinde bulunmuş birkaç sözcüğün içinde nasıl canlanıyor!

Romanya'yı bir baştan bir başa gezmiş olan, bizim köy türkülerimizin çoğunu ezbere bilen babam, bunu söyleyecek durumdaydı. Ama kendi deyimiyle, «Tanrının gazabına uğramış» bu iki kadın aleyhine uydurulan bu tür-

küden olduğu kadar halkın bir yargısı karşısında böylesine dehşete düştüğünü hiç görmemiştim. Duduka'nın konağında balık tuzlamakla geçirdiğimiz bütün bir hafta içinde sabah karanlığından gün batana kadar onu ağzından düşürmedi. Belki kavalı hiç bir zaman bu kadar hazin nağmeler çıkarmamış, dudaklarından bu kadar acıklı sözler dökülmemişti.

Bununla birlikte çevresinde gördüğüm köpekçe hayata çivilenip kalmak kaygusundan çılgına dönmüş, kurtarıcı dikenlerle birlikte yakında bir kolaçana çıkmaya her zamankinden ziyade hazırlanmış olduğundan, ona sık sık bu türküleriyle canımı sıktığını bağırıyordum.

Sonraları buna ne kadar pişman oldum!

Ama bu mâsum saplantının çok geçmeden onun hayatına mal olacağını kim aklından geçirebilirdi?

Nihayet başımı alıp gideceğim gün geldi çattı. Bu günü her şeyi göze alarak bekliyordum. Bana özellikle yumuşak davrandı.

O sabah, daha başka adamlarla birlikte Ciurceni'de iki araba saman almaya giden babam, bana demişti ki:

— Dün akşam, kasırgadan sonra, domuzların ağızlarında saman sürüdüklerini gördüm. Demek ki, Krivatz bugün yarın esmeğe başlıyacak. Bu dikenlerle başıma iş açma! Kışı burada geçirelim... Bahara, düşünürüz.

Hiç cevap vermedim, o bunun mânasını anladı ve beni öptü. Zavallı babacığım... Ama böyle yazılmış! herkes kendi kaderini yaşar. Eğer benim kaderim baştanbaşa değiştiyse, ben şimdi kendi evimde, kendi toprağımda keyfimin istediğini yapabiliyorsam, bunu daha çok o söz dinlemez çocuk saflığına borçluyum.

Çiftlikte dört çocukla üç kız vardı, hepsi de benim gibi cılız, pis, yalınayak ve perişan kılıktaydı. Büyük dikenler akınına karşı heves-

leri pek gevşekti: İki fersahlık bir kolaçandan sonra «ceviz boyundaki mamaliga»ya dönüş. Bunlar küçücük, doğuştan kölelerdi. Onun için maksadımı onlara açmaya gerekli görmedim.

Buna karşılık, köy çocukları bir haftadan beri yalnız dikenlerden söz ediyorlardı:

— Ah, bu yıl çılgınlık yapacağım!

Kimileri zengin çocukları, kimileri «toprağa bağlı» fakirlerdi, bir kısmı fazla şımartılmış olduklarından, ötekilerse fazla sefil olduklarından, çılgınlık yapmak hususunda ağızbirliği etmişlerdi. Biri:

— Ben Kalaraş'a kadar gideceğim, diyor.

Öteki arttırıyordu:

— Ben Bükreş'e kadar.

Gerçi yüz ya da ikiyüz kilometreyi yaya olarak almak niyetinde değildirler ama, hey Allahım! Hangi cüret, hayal, tahmin veya umut vardır ki Baragan'ın böğründe doğmuş bir yumurcağın kafasında yer bulamasın?

Örneğin, neden altı atlı faytoniyle yollarından geçecek süslü püslü, güzel ve şefkatli bir hanımefendiye rastlamasınlardı? Ya da zalimleri öldürüp düka altınlarını bir kölenin nasırlı ellerine boşaltan öldürücü tüfeğiyle bir hayduk'a? Yahut da, dikenlerle birlikte koşuşmaya çıkmış çılgın bir bey kızına ki, kendini elin-

den tutup annesinin yanına götürecek ve ona: «Anne, işte nişanlım!» diyecektir?

Neden olmasın? Ocak başında ninesinin kendisine anlattıklarından hiç birine inanmasın mıydı? Ya köyün ihtiyar sığırtmacı, o büyücü Nastas babanın anlattıklarına da mı kulak asmasındı? O ki.

Moşe Nastas din Livezi
Çel k'o suta de podvezi
Sa le vezi sa nu le krezi.

(Lizevi'li Nastas Baba'nın
Beceremediği iş yoktur:
Onu gören gözlerine inanamaz.)

Onun hakkında böyle derlerdi. Boyu sopasından daha uzun olmayan, topal, bir omuzu kamburca, gözleri sulu, burunsuz, somurtkan, hep pantolonu düşük olan bu adamcağız köyün gözbebeğiydi; bir inek hasta düştü mü: Kolunu dirseğine kadar hayvanın makadına sokar, hayvan hemen iyileşiverirdi; bir buzağı ters mi geliyordu: Gene eliyle onu burnu uslu uslu iki ön ayağı üstüne uzanmış olarak geti-

rirdi; gelişme buhranı esnasında yüreği süren bir domuzu kimbilir neyle karıştırdığı bir avuç arpa iyi ederdi, kuduz belirtileri gösteren bir köpeğin iki gözü arasına bir dağ çeker ve iş halledilmiş olurdu. Bir kadından iyi, ağrılı yerleri oğmasını, havanın nasıl olacağını şaşmaz bir isabetle haber vermesini bilir ve daha üç aylıkken hangi piliçlerin çok yumurtlıyacak tavuk ya da hamarat horoz olacağını söylerdi.

Ama Nastas Baba'yı asıl bir tayı ya da bir tosunu birkaç değnekle bir lokma ip kullanarak iğdiş ederken görmeliydi. Hayvanın bir parça gözleri dönünceye kadar «fuduli»sini avuçladığı gibi, onu bir çırpıda rahata kavuştururur ve bir yandan da tuttururdu:

Vin la tayka bıyetsaş
Vin la moşu flıkıyaş
Moşu sa te flakayaşka
Fetele sa te'ndrageaska

(Gel bakalım küçük:
Gel bakalım delikanlı
Bekâr yaşıyacaksın,
Kızlar seni daha çok sevecek.)

Çocuklara gelince, yüze kadar yanlışsız saymasını kimse onlara daha çabuk öğretemezdi. İşte o zaman sopasını kaldırarak onlara derdi ki:

— Adam olmak isteyen başını alıp gitmeli! Hele çantasında bir dirhem şeytanlık olan hiç durmasın, hani bizim gibi kölelerde de şeytanlık bulunmaz değildir.

Ve örnek gösterirdi:

— Bakın: Bay Vasilika, Kalaraş'da hâkim; Bay Andrey, Bükreş'te şapkacı; Bay Take, İbrail'de büyük manifaturacı. Hepsi de bizim bura köylülerinin çocuklarıdır! Gitmeseydiler, bugün ne olacaklardı? Birer ırgat parçası! Birer baldırıçıplak! Oysa şimdi adam oldular!

Çevrésini kuşatan çocuklar onu dinler, geleceğin «Kalaraş yargıcı»nı keşfetmek için aralarında bakışır ve ancak çocukların kurabilecekleri düşler kurarlardı.

Babamın üç gün için Ciurceni'ye gittiği sabah, ben de gidip aralarına katıldım.

★

Çünkü hazırladığım kaçış günü için okkalı bir parça mamaliga, iki üç prasa edinmem gerekti. Oysa bizde, Duduka'nın evinde bunları

bulmaya imkân yoktu. Ama köyün arabacı ustasının oğlu Dişlek, bana yiyecek bulmaya söz vermişti. İşte onu görmeye gittim.

Ona yolda babasının yanında rasladım. Bir beygirin çektiği tırmığın üzerine yatırılmış bir inek leşini Baragan'a atmaya gidiyorlardı.

— Bir gelincik ısırdı, diye haykırdı, gel de bak babam nasıl yüzecek.

Bu iş çabucak yapıldı; sonra hayvanın derisini tırmığa yerleştirerek arabacı ustası acele evinin yolunu tuttu.

Dişlek:

— Şimdi, dedi, gel fırıncıyı bir yoklayalım! O **kotyuga** (1) siyle köye gitti. Belki dükkândan bir ekmek aşırabiliriz. Dikenler peşindeki yolculuğumuz için ne yaman bir şey olur, ha? Bir somun!... Uzun zaman ağzıma koymadım. Tabiî sen de yememişsindir.?

Tabiî... Bütün köylüler gibi ben de ondan yoksundum. Fakat fırıncıdan çalmak, hayır, bu hoşuma gitmiyordu.

— Biraz mamaliga bana yeter, dedim.

Dişlek omuzuma bir tane indirdi:

— Ne aptalsın lan! Mamaliga ile prasalarını alırsın, korkma, ama ekmek daha iyidir.

---

(1) Sandıklı küçük araba.

Ekmeğin, hele küçük boğazlar için, ne kadar daha iyi bir nimet olduğunu, köye vardığımızda anladım. Çocuklar, fırıncının **Kotyuga'**sını korkunç yaygaralarla izliyorlardı.

— Ekmek! Ekmek! Ekmek!

Yalnız bu sözcükler ve ekmekçinin geçişinden çılgına dönen köpeklerin havlamaları işitiliyordu. Biçare adam! Köyümüze satmayı başardığı beş altı kilo ekmek için, her hafta bir alay yumurcakla pençe pençeye didişmesi gerekti. Çocukların başlarına kamçılar yağıyordu. Hem de kayıpsız olarak geri döndüğü pek seyrekti, o gün de öyle oldu, çünkü Dişlek, bir ekmeğini aşırmayı başarmıştı. Fakat kıskanç bir arkadaşı ekmekçiye haber verdi, o da gidip arabacı ustasından dört meteliğini istedi, adam, oğluna küfürler yağdıra yağdıra parayı çıkarıp verdi.

Dişlek, ekmek koltuğunda, kaçtı, peşinden bir alay çocuk yalvarıyordu:

— Bir lokma! Ne olur bir lokmacık!

İyi yürekli çocuk, ekmeğin yarısını dağıttı. Ben de lokmamı aldım.

— Kalanı, yarın için, dedi.

Hep birlikte çadıra, Nastas Baba'ya gittik. Hırsızlığı ve tehdidi öğrenen sığırtmaç, Dişlek'i teselli etti:

— Baban ağzını tutsun, diye haykırdı, senin yaşındayken senden çok çalardı, bilmez değilim, işte papaz da şahidimdir.

Papaz uysal yüzlü, kırmızı burunlu bir adamdı. Bütün köy halkı gibi onun da üstü başı perişandı. İyi adamdı ama. Çayır biçip mısır toplama işinin de başına kaldığından sığırtmaca sızlanıyordu:

— Hey mübarek kilise hey, bir papazını bile besliyemiyorsun!

Nastas Baba atılıyordu:

— Ya ben ne diyeyim, ben ki bir kabak, bir ölçek mısır unu, arada bir de birkaç yumurta için yapmadığım angarya kalmıyor. Sürüye gelince, hayvan başına iki frank için Marttan Eylüle kadar beni dağ-taş süründürüyor.

Papaz tasdik etti:

— Evet, Nastas, sen de benim kadar talihsiz bir adamsın.

Ve yamalı cübbesinin ceplerini araştırarak küçük bir şişe çıkardı:

— Al Nastas, bu güzel **Tsuyka**'dan bir yudum iç! Tasanı dindirir.

Simion Babanın ancak adı papaz kalmıştı. Kilisesi, çoğu köy kiliseleri gibi, uğrayan ol-

madığından, bütün hafta kapalı dururdu. Pazarları ve yortu günleri, birkaç kamburlaşmış ihtiyar duayı dinlerdi. Mumlar için verilen sadakalardan, bir de sağırlar gibi «Ki-li-se için! Kan-dil için!» diye avaz avaz bağırarak iki kere dolaştırdığı tepsiden ona bir veya iki frank kalırdı.

Ölümler gibi evlenmeler de, vaftizler de seyrek olurdu. Her ayın birinci günü evleri vaftiz etmeye gittiği zaman, çanağındaki dualı suya, para diye düğmelerle mangırlar atarlardı.

Ama halk onu severdi. Çünkü hoşgörülü ve iyi kalbliydi. Onun hakkında hoş bir hikâye anlatırlardı.

İhtiyarladıkça belleği zayıflamaya başladı. O yüzden, damdan düşer gibi kendisine: «Paskalyaya daha kaç gün kaldığını» soran Hristiyanlara yanlışsız cevap verebilmek için, her büyük Perhiz'in başında, kaç gün varsa o kadar mısır tanesi edinmeyi âdet etmişti. Her akşam bir mısır tanesini çıkarıp atarmış. Böylece, bir köylü kendisine o güç soruyu sordu mu, cebinden bütün taneleri çıkarır, sayar ve günü gününe cevap verirmiş.

Ama bir sefer muzip yumurcağın biri, cebine bir avuç mısır koyuvermiş. Papaz her gün bir tanesini atarmış ama, paskalya yaklaşırken

gene gereğinden fazla tane bulunurmuş. Böylece sorular karşısında başı daralan papaz bir gün cebini dolduran tancleri gösterip şu cevabı vermiş:

— Bu yıl paskalya yok!

Dişlek, tek başıma yattığım ambarın kapısını çaldığı zaman vakit, gece yarısı olmalıydı. Onu elinden tutup bana yataklık esen boş çuvalların yanına götürdüm. Hemen titreye titreye oracıkta büzüldü.

Usulca mırıldandı:

— Babam beni fena halde dövdü.

Sesi o kadar değişmişti ki, onu daha çok bir bebeği andıran soluğundan tanıdım. Devam etti:

— Gece geç vakte kadar bekledim, sonra usulca gidip bir saman yığınına uzandım. Uyurken beni orada yakaladı. Anam koşup elinden almasaydı öldürecekti. Hani babanın böylesi de!

Dişlek ağlamıyordu. Kemikli, soluk, çok hareketli yüzünü, ateşli gözlerini görür gibi oluyordum. O, benim tek dostumdu. Onu bir kardeş gibi seviyordum.

Uyumadan önce bana tekrar sordu:

— Aç mısın? Ekmeğin yarısı hâlâ bende. Şurada çuvalların üstünde duruyor. Canın istiyorsa, al.

— Ya sen? dedim, bugün ne yedin?

— Kızarmış mısır. Bir koçan daha var, ama soğuk ve sert.

— Ver bana onu.

Mısırı çıkarmak için koynunu karıştırırken ofladı:

— Her yanım çürük içinde, dedi.

Hiç dayak yememiş olduğumu düşünerek mısırı dişlemeye başladım. «Hani babanın böylesi de!» Zavallı Dişlek!... Boynuna sarıldım ve öylece uyuduk.

Ne sabahtı o!... Daha şafak sökmemişti ki görülmemiş bir sarsıntı beni yerimden hoplatarak uyandırdı: Ambarın kapısı menteşelerinden sökülmüştü.

— Krivats! diye haykırdım.

Fakat ağır uykuya dalmış olan Dişlek kıpırdamadı bile. Başka bir şey söylemedim. Uykusunu bozmadım, buna ihtiyacı vardı, ben de açık gözlerle karanlığı seyre daldım.

Duduka'nın avlusu — boşuna dememişlerdi — «Baragan'daki gibi» apaçıktı. Özellikle yüzü kuzeye dönük olan ambar, Krivats'a en açık olanıydı. Vaktiyle pencere olduğu anlaşılan büyük bir delikten rüzgâr bir dalga gibi dolgun bir halde giriyordu. Hazdan titriyordum. Şimdi kapı yerde yattığından, Krivats

delikten girerek yüzlerimizi yıkayan ve yıkılmış kapının açık gediğinden dışarı fırlayan bir çağlıyan gibiydi. Hattâ ortalık bu kadar karanlık olmasa, rüzgâr nehrini yakalıyabileceğimi sanıyordum, onu o kadar ağır ve soğuk hissediyordum.

Dışarıda, ıslıklar, gürlemeler, çatırtılarla âhenkli bir cümbüş vardı. Metrûk bir ocak, boğa gibi böğürüyordu. Her yandan tahtalar düşüyordu. Arkadaşım, başı çuvallara sarılı uyurken, ben, gözlerim boşuna eski pencerenin boşluğuna dikili, yalnız başıma bütün bu gürültüleri dinliyordum.

Ansızın bir fırtına hamlesiyle, korkunç bir şey çat diye yüzüme çarptı ve kan çıkaracak kadar tenimi deldi.

Krivats'ın bize yolladığı dikenli topu iterek:

— Dikenler! Dikenler! diye haykırdım.

Dişlek o zaman yerinden sıçradı, ve neşe ile:

— Dikenler, diye bağırdı, koş, çabuk!

Giyinmeğe hacet yok: Giyiniktik. Ellerimizde birer sopa, kalpaklarımız kulaklarımıza geçmiş, mamaliga ile pırasaların yerini tutacak o ekmek parçasını da unutmadan, hemencecik dışarıya fırladık.

Hey ne âlemdi o, ne heyecandı!... Bugün, yirmi yıl sonra, bu masal âlemi bir rüya değil miydi, çocukluğumda ben gerçekten o günleri gördüm mü? diye hâlâ kendi kendime soruyorum. Çünkü, yabancı idaresinin efsanevî devirlerinden beri, çalışkan ve uysal memleketim burada size anlatacağım kadar korkunç günler görmemiş; sevimli ulusum bu kadar insafsızca acılara uğramamıştı. Ama biz çocuklar, bir kulübede doğanların nankör hayatından başka, insanı törpüleyen, değiştiren ve alışkanlık yüzünden kimseyi isyan ettirmiyen o devamlı yoksulluklardan başka, ne bilecektik? Rumanya'nın bir başından öbür başına kadar milyonlarca köylünün bağrından kopan iniltiyi nereden bilecektik?

Çevresinde hayatın bir uyuklama halinde meydana geldiği ve seraplar içinde devam ettiği tembel ve hür Baragan'ın çocukları olan bizler, Allahın yetiştirdiği mısır koçanını mâsum mâsum dişliyor da «ceviz boyundaki» mamaligamızın inceliğini kısık sesle söylüyorduk; bu — bütün Romen ülkesinde — heryerde böyleydi, şu farkla ki başka yerlerde insanlara kan kusturuyordu, oysa Allahın ve insan sülükleri-

nin unuttuğu bizler, onu kalpağımızın altını kaşıya kaşıya kazanıyorduk. Bundan hiç haberimiz yoktu. İşte, o dikenlerin kötü tohumlarını ekmeğe hazır olduğu zaman Baragan'da esmeye başlayan Krivatz'la sürüklenerek, biz bunları öğrenecektik.

✶

Şafağın hafifçe aydınlattığı bir göğün ışığında dalgalı dikenler, kâh toprağı yalayarak, kâh, yükseklerde karanlıklara karışarak, çılgın bir Tanrının püskürttüğü yuvarlak gölgelerden kudurtucu bir sürü gibi alaca karanlık mesafelerde hoplaya hoplaya gidiyorlardı.

Tam boz ovanın bizi yutacağı sırada, Dişlek, gerçek bir üzüntü ile içini çekti:

— Ah, şunların sırtına binip koşu atları gibi uçabilseydik!

Krivats'la dikenler hemen bizi birbirimizden ayırdı... Bir an sonra, biz, dört ayakla koşan iki umacıdan başka bir şey değildik. Uzaktan, onun güzel dikenine hâkim olmak için çabaladığını farkediyordum. Aynı derecede büyük ve yusyuvarlak olan benim diken de bana daha az güçlük çıkarmıyordu, çünkü rüzgâr fırtına halinde esiyordu. Binbir dikeni birden kovalamak değil, kabil olduğu kadar uzun za-

man aynı dikeni kovalamak marifetti, çünkü güzel dikenlere seyrek rastlanırdı. Onun için bizi yolda ekip gideceğini anlar anlamaz ucu kancalı hafif sırıklarımızla, uçan dikenlerimizin hızını kesiverirdik. Bazan da soluk alabilmek için onları durdurmak zorunda kalırdık.

Arkadaşımdan daha uzun boylu olduğumdan, güneşin ilk ışıkları Baragan'ın allak bullaklığı üzerine kızıl örtüsünü sererken, kendisini bir kilometre geride bırakmış olduğumu sanıyordum. O zaman dikenimi sırığın ucuna takıp kaldırdım ve bir tepenin üstüne çıktım, buradan, Nastas Babayı, çölün sınırında sürüsünü, Krivats'ın yaladığı bir otlakta bir gün daha beslemeğe çabalarken gördüm.

Çok geçmeden Dişlek göründü, peşinde uzaktan uzağa, bizim arkadaşlardan bir dizi geliyordu. Çoğunun şimdiden nefesleri kesilmişti. Çocuklarla birlikte yuvarlanan dikenler arasından her yandan peyda oluveriyorlardı. Bazı, dikenlerle çocuklar o kadar birbirine karışıyorlardı ki hangi yuvarlağın bir diken ve hangisinin bir yumurcak olduğunu anlamak güç oluyordu, ta sivri bir kalpakla iki küçük kol ve bir sopa, bir tarla sıçanı gibi iki ayak üstünde debelenmeye başlayıncaya kadar. Sonra Krivats tekrar onları birbirine katıyordu.

Onlar yetişmeden önce ben tekrar yola koyuldum.

Bir saat sonra ikinci molada bana yetiştikleri zaman sayıları yarıya inmişti. Köyün, Duduka'nın çiftliğinin ufukta izi bile kalmamıştı. Baragan'ın ortasındaydık... Berrak havada ıslık çalarak uçan dikenler... Topallaya topallaya giden diken ve çalı tomarları... Şaşkına dönmüş kargalar... Sığınmak için en büyüğünü seçtiğimiz bitip tükenmek bilmez sıra tepeler.

Topu topu altı kişiydik... İkisi yalınayak olduklarından, şimdiden ayakları fena halde kanamıştı. Bize mamaliga ve pırasalarını bırakarak bu molada koşudan vazgeçtiler, Dişlek, onlara ekmek kırıntılariyle bir ziyafet çekti; çocuklar, biraz üzgün olarak tersyüzü yola koyuldular.

Dördümüz bir arada yediğimiz yemek imrenilecek bir zevk içinde geçti. Mamaliga ile tuza banılmış pırasalar hiç bir zaman bu derece iştahlı ağızlar görmemiştir; tereyağ ve peynirle pişirilen bu plâçinta, hiç bir zaman, Dişlek'in çörek makamında bize cömertçe dağıt-

tığı ekmek lokmaları kadar makbule geçmemiştir. Bu ekmek o kadar lezzetliydi ki, öteki iki arkadaş birer lokma daha istediler.

Dişlek dedi ki:

— Artanın hepsini size veririm ama çarıklarınızı bizimkilerle değişirseniz.

Gerçekten onların çarıkları yeni gibiydi, oysa bizimkilerin topukları delinmişti.

Arkadaşım açıkladı:

— Siz daha uzağa gidemiyeceksiniz, oysa Matake ile ben Allah bilir!

Ötekiler duraksayarak bakıştılar. Biri:

— Çok pahalı, dedi.

Dişlek haykırdı:

— Ne? Çok pahalı dı?

Ve yüzündeki çürükleri gösterdi:

— Bak bu ekmek bana neye mal oldu?

Arkadaş kanmış göründü, ama:

— Bana üste dört tane sedef düğme vereceksin, dedi. Ve namına pazarlığa giriştiği arkadaşiyle birlikte çarıklarını çözmeğe koyuldular.

Sedef düğmeleri, kalan ekmeği ve bizim delik çarıklarımızı aldılar, biz de onlarınkileri giydik, sonra Dişlek atıldı:

— Şimdi de siz bize bir lokma ekmek ve-

receksiniz! Birer **galuşka** (1) yapmayı unuttuk.

Bu unutuş son ekmek parçasına sahip olan iki arkadaşın çok canını sıktı, ama iyi arkadaşlar olduklarından, bu fedakârlığa katlandılar. Hepimiz birer **galuşka** yaparak gelecek molada lezzetle yemek üzere kalpaklarımızın altına koyduk.

Ve dikenlerimizi atıp rüzgârla birlikte haykırarak ileri atıldık:

Vira la Profira
Şapte galbeni lira!

(Haydi Profira'ya
Orada altın yedi dükadır!»

Bir daha dört kişiyle mola veremedik, çünkü iki arkadaşımızın bir fersah gitmeden topukları kanamaya başladı. Çarıkları değiştir-

(1) Bu galuşka (köfte), bizim köylerde, ekmeğin ve kovrig (gevrek) in son lokmasıdır ki, bazı çocuklar, çiğnedikten sonra bunu yutmaz, ağızlarından bir yuvarlak şeklinde çıkarıp daha sonra ikinci bir defa yemek zevki için bir kenara korlar.

meyi pazarlık eden daha dayanıklı olduğundan, biraz daha ileri gitmek istiyordu, ama öteki dikenini bırakarak arkadaşının ceketine sarılmış, ağlıyordu. Bu yüzden tepesine, galuşkasını yamyassı eden bir tokat yedi. Zavallı çocuk, saçlarının ve kalpağının kirlettiği lokmayı geıie aldı vc hıçkıra hıçkıra yedi.

Çocukta kıymetli bir kutu kibrit olduğundan, Dişlek, iki sedef düğmeye onu satın almayı teklif etti.

— Üç tane isterim!

— Peki üç olsun.

Böylece ikinci kârlı iş de sedef düğmeler sayesinde başarılmış oldu. Nadir bulunan bu düğmelere hep bayılırdık. Bir sedef düğme on maden düğmeye bedeldi. Bunları elde etmenin iki yolu vardı: Korkunç bir dayağı göze alarak evdeki kadın çamaşırlarından kesmek, yahut da Dişlek'in yaptığı gibi, düğme oyununda kazanmak. O, köyün hemen bütün sedef düğmelerine sahipti. Biraz onur kırıcı üçüncü yol da, güzel çarıklarını pek kötüleriyle değiştirmek ya da bir kutu kibriti gözden çıkarmaktı. Kibrit orada ekmekten bile nadir ve önemli bir şehirli malıydı, çünkü kırda ateşini yakamayan köylü çocuk fişeği tükenmiş avcı kadar zavallı bir insandır. Onun için, Dişlek, kibritlerin

bir kısmıyle kutu kenarlarından bir parçayı arkadaşlarına vermek lûtfunda bulundu. Bundan sonra birbirimizden ayrıldık.

Yüzlerini kendilerini arkaya iten rüzgâra vererek, topallaya topallaya döndüler. Tâ kayboluncaya kadar onları seyrettik.

O zaman Baragan bize çok daha ıssız göründü. Gerçekten yalnızdık, ve ikimiz de birer çocuktuk. Arkadaşımın bir şey söylemesini ya da yürümeğe başlamasını bekliyordum, ama o da aynı şeyi benden bekliyordu. Omuzumuzu rüzgâra vermiş, bir ayağımızı dikenlerimizi tutan sırığın üstüne koymuş, birbirimize bakmaktan çekinerek oraya mıhlı gibi kalmıştık. Sonsuzluğun daha çok, arkadaşlarımızı yutmuş olan tarafını süzüyorduk.

Onların peşinden gitmek daha mı akıl kârıydı?

İçimde bir eziklikle bunu düşünürken Dişlek'in kalpağını çıkararak galuşkasını aldığını ve tadını çıkara çıkara yavaşça çiğnemeye başladığını gördüm. Bunu görünce ben de kalpağımı çıkardım..

Ama galuşkamı almaya vakit kalmadı: Birdenbire kopan sert bir rüzgâr, dikenlerimizle

birlikte kalpaklarımızı da alıp götürdü!

Ona bizim sevinçli haykırışlarımız cevap verdi. Ve yeniden koşuşmaya koyulduk.

Kader insanın yolunu işte böyle çizer...

Gök, yer, güneş ve Krivats'la dolu bir ömür gibi uzun ve zengin olan o gün, sabahtan akşama kadar durmadan gittik. Karanlık basınca, her yanımız, bizi çöl ortasında bastıran meçhul karanlıklarla doldu. O zaman içimize korku düştü, ama yiğit görünmeye çalıştığımızdan bunu birbirimize itiraf etmekten sakındık.

Dişlek çevresine bakınarak:

— Matake, yüreğin rahat olsun, burada hortlak mortlak yoktur, dedi.

— Olmadığını biliyorum. Yalnız mezarlıklarda belki...

— Orada da yok! Ben bir kere geceleyin mezarlığa gittim. Ama ne olur ne olmaz gene istavroz çıkarmalı, diyerek üç kere istavroz çıkardı. Ben de memnun bir tavırla onu taklid ettim.

Gecelemek için böğürtlenlerle dolu ufak bir belde mola vermiştik; burası başka taraflardan daha karanlıktı. Krivats'ın tutmadığı bu yerde güzel bir ateş yaktık ve geceyi geçir-

meğe karar verdik. Dişlek cebinden yiyeceklerimizi çıkardı, ama sıcaklıkla yorgunluk bütün ağırlığiyle üstümüze çökmüştü. Ağırlaşmış kollarımız yiyecekleri ağzımıza götüremedi. Esnemekten çenelerimiz ayrılıyordu. Gözlerimiz karanlıkla çevrili kızıl ateşimizle dolu olarak birbirimize yaslanıvermişiz. Sabaha kadar devam etmeyen uykuma götürdüğüm işte bu ateş hayali oldu.

Geceleyin sert bir rüzgâr, yakıcı külleri, belde ötedenberi birikmiş böğürtlenler, dikenler ve çalılara savurmuş ve onları ateşe vermişti. Gökleri alan alevler karşısında, bir cezbeye tutulmuş gibi, uyandık. Sıcağın fazlalığı bizi çukur yerin kenarlarına sığınmak zorunda bıraktı, burada, yangına karşı, sırtımız karanlık Baragan'a çevrili, uzun zaman uyukladık; birdenbire karanlıkları yaran kudurmuş bir dörtnal, yerleri ve bağrımızı sarsarak, bizi, ateşin ağır ağır sönmekte olduğu bel dibine yuvarladı.

Yüreğim soluğumu kesecek bir şiddetle çarpıyordu. Dişlek'in yüzü cenazeye dönmüştü. Bir kelime söylemeden, böyle dörtnala koşanın ne olduğunu gözlerimizle birbirimizden boş yere soruyorduk. Kendi sesimi bile işitmekten korkuyordum. Sessizlik içinde, zaman

zaman, ateşte dalların çatırdayışı korkudan taş kesilmiş vücutlarımızı acı acı sarsıyordu.

Bir an arkadaşım bana bir şey söylemek istedi. Ama ancak dudaklarını kımıldatabildi. Sonra, son alevlerin sönmesiyle, birbirimizin gözlerine de bakamaz olduk, bu da korkumuzu büsbütün arttırdı. O zaman sımsıkı sarmaştık.

Tam zamanıydı, çünkü karanlıklar içinde acayip dörtnal yeniden işitildi. Ve bu sefer içinde bulunduğumuz çukurun kenarını yalıyarak geçti.

Bu böylece şafak sökene kadar devam etti; o zaman, yanaklarımız yaşlara boğulmuş, bitkin bir halde, çektiğimiz korkunun sebebi, kimbilir hangi çiftlikten kaçmış genç bir aygır olduğunu öğrendik. Hayvan, Baragan'ı enine boyuna dolaşıyor, başı üstünde uçuşan dikenlerden huylanıyordu.

İçimiz rahat ederek dayak yemiş iki melek gibi uyuyup ancak güneşin körletici ışıkları altında uyandık. Krivats bir an bile kamçılamaktan geri durmuyordu. Güzel bir iştahla nemiz var, nemiz yoksa hepsini mideye indirdik. Ve hayat gözlerimize tekrar olduğu gibi göründü.

Işıkla olduğu kadar çirkinliklerle de doluydu bu hayat.

Işığını pek iyi tanıyordum. Çirkinlikleri hakkında, o sabah henüz fazla bir bilgim yoktu, ama tam belden ayrılmaya hazırlandığımız sırada atılan iki el silâh, bana derhal adamoğlunun zalimliğini öğretti. Oysa hızla geçen bu olayın niteliğini tahmin etmekten çok uzaktım.

Silâh seslerini işitince:

— Herhalde bir avcı olmalı, demiştim.

Dişlek de:

— Her halde, diye tasdik etmişti.

Ama sırtın kenarına tırmanıp da Baragan'a bir göz atınca dehşetle irkildi:

— İki jandarma, öldürdükleri bir adamın üstüne eğilmişler! diye inledi.

Hemen tepenin ardına kaçarak böğürtlenlerin arkasına gizlendik. Oradan jandarmaların, herbiri bir kolundan tutarak cesedi bele doğru sürüklediklerini ve bir tekme indirerek aşağı yuvarladıklarını gördük. Taze külleri görünce, bir tanesi:

— Bir çoban geceyi burada geçirmiş olmalı, dedi.

Silâh omuzda, asker adımiyle, sükûnetle uzaklaştılar.

Ufukta kayboldukları zaman, öldürdükleri adama bakmaya gittik. Bu, üstü paramparça, genç bir köylüydü. Yüzü parlak göğe çevrili,

kolları açık, bacakları aralanmış, şaşkın bir tavırla yatıyordu. Bileklerindeki çürükler sımsıkı kelepçeler taşımış olduğunu gösteriyordu.

Ölünün başucunda ayakta duran Dişlek, birdenbire çömeldi ve adamın gözkapaklarından birini açtı:

— Gözleri yeşilmiş... dedi.

Sonra kalkarak ilâve etti:

— Savcı gelmeden kaçalım buradan!

Arkadaşım bütün köylüler gibi savcıdan korkuyordu; ama Baragan'da mahkemenin yerini tutan leş kargalarıdır.

★

Ne dikenlerimiz vardı artık ne de sırıklarımız, hepsi yanıp gitmişti. Krivast'ın durmadan etrafımızda yuvarlandığı başka dikenler peşinde koşmaya hevesimiz de kalmamıştı.

Kollarımızı sallaya sallaya, rüzgârın önüne düşmüş, sessizce yürüyorduk. Bazan «kim daha uzun zaman gözleri kapalı yürüyecek?» bahsine tutuşuyor, mızıkçılık etmiyeceğimize yemin ediyor, gene de mızıkçılıktan geri durmuyorduk, ama bu, bizi avunmaktan alıkoyamıyordu. Sonra ufukta bir bina göründü: Bu, Baragan'ın göbeğindeki Çulnitsa istasyonuydu.

Uzaktan çölde kendi haline bırakılmış, ucu bucağı olmıyan iki kara ok üstüne yaslanmış bir barakaya benziyordu. Birkaç cılız ağaç, mahallin ıssızlığını büsbütün artırıyordu. İstasyon şefi bir tavuğu kovalayan bir köpeğin ardından var kuvvetiyle koşuyordu. Etekleri rüzgârdan havalanmış bir kadın, ipe çamaşır sermek için çabalıyordu.

Baragan'ın işkence ettiği bu insanlara sokulmıyarak, genellikle baldırıçıplaklara karşı «resmî elbiseliler»den daha konuksever davranan istasyon meyhanesine doğru yürüdük. Meyhaneci, saf yüzlü gürbüz bir köylü, bizi umduğumuzdan iyi karşıladı. Dikenlerle birlikte yola çıktığımızı ona itiraf ettik, bizi azarlamalı, ekmek, domuz yağı, hattâ limonata ile ağırladı. Tek soru olarak: «Ne yandan» gediğimizi sormakla yetindi.

— Haciyeni tarafından, cevabını verdik.

Hepsi bundan ibaret kaldı. Ama, az sonra, bir istasyon lâmbacısı geldi ve herif bizi tehditlere kadar varan sorgulara boğdu: Kimdik; evden neden ayrılmıştık; nereye gidiyorduk?

— Sizi jandarmalara teslim etmeli! dedi.

Meyhaneci ona bağırdı:

— Çocukları rahat bırak! Ne babasın, ne

cle evli; senin bir şeye aklın ermez!

Lâmbacı derhal sustu. Sonra bir kadeh istedi, kısa bir Türkçe sözcükle red cevabı aldı: «Yok!» Ve meyhaneci gazetesini okumaya koyuldu.

O anda korkunç bir şey oldu: Toza toprağa bulanmış, ayakları kan içinde, yüzü çamurlu genç bir köylü kadın, meyhanenin kapısında peyda oldu, kapı pervazlarına dayanarak, ağlamaktan kısılmış bir sesle haykırdı:

— Hıristiyanlar!.. Zincirli bir adamı götüren iki jandarma gördüniiz mü?

Dişlek, bir hopladı. Korkuyla:

— Biz bir şey görmedik, diye haykırdı.

Kadın, hemen koşa koşa uzaklaştı. O zaman lâmbacı, arkadaşıma döndü, meraklı bir bakışla onu süzdü ve dedi ki:

— Telâşlı cevabın ispat ediyor ki...

Meyhaneci sözünü kesti:

— Çocukları rahat bırak, demedim mi sana? Bu sabah fazla kaçırmışsın. Hadi çek arabanı!...

Adam gitti. Biz de meyhanecinin elini öptükten sonra oradan sıvışmayı akıl kârı bildik.

İstasyonda, Bükreş'e giden yük treni büyük bir demir gürültüsü çıkarıyordu. Baraganda böyle bir şeye hiç rastlamamıştık ve trenin

türlü manevralarını seyrederken, hareket sırasında bir yanına asılmak fikri içimize doğdu. Arkadaşım kulağıma fısıldadı:

— Rüzgâr gibi hızlı gidermiş, diyorlar! Ne güzel şey olmalı.

Gerçekten güzel şeymiş. Kereste yüklü bir vagonda gizlenmiş olarak, tren bizi Lehliyu'ya kadar hiç durmadan götürdü. Yolda, gizlendiğimiz yerden çıkarak yolları seyrettik, birkaç saat içinde, ancak bir yılda görülebilecek kadar şey gördük. Bu arada hemen tamamiyle kısır toprakları süren ve karılariyle hayvanlarını döven köylüler gördük. Daha başkaları da yolların bozukluğu yüzünden yüklerinin yere devrildiğini ve arabalarının ıssız bir yerde kırıldığını görüyor ve kırların ortasında kendi başlarının çaresine bakmak zorunda kalıyorlardı.

Yolculuğun sonlarına doğru bir frinar (1) bizi keşfetti. Bize dokunmadı. Öndeki vagonun üst kulesinde oturmuştu ve birdenbire kaval çalmaya koyuldu. Bizi ona doğru çeken bu çalgısı oldu. Önce ihtiyatla ilerledik. Sonra, bize sevimli sevimli gülümsediğini görünce, onu yakından dinlemek için yaklaştık. Bu, olgun

(1) Frenle görevli işçi.

çağda bir adamdı ve hülyalı bir hali vardı. Sık sık parmaklarına tükürüyor, kavalın deliklerini ıslatıyor ve kaşlarını çatarak doyna (1) lar çalıyordu.

Lehliyu istasyonuna girmezden az önce, babamla benim sevdiğimiz havayı çaldı:

Oltenyalı erkekler ot biçmeye gittiler...

Bu nağmeler beni, yüzümü avuçlarımla kapıyarak, uzun uzun ağlattı.

(1) Ağır ezgi.

Lehliyu'ya varırken frenci bize dedi ki:

— Nasıl! İyi eğlendiniz mi bari? Şimdi bir parça bekleyin: Birazdan Çulnitsa'ya doğru karma bir tren geçecek; sizi evinize götürmesini bir arkadaşa tenbih ederim.

Dişlek haykırdı:

— İyi ama biz. Çulnitsa'dan değiliz, hem eve gitmiyeceğiz!

— Yaa!... Kazın ayağı başka öyleyse! Peki nereden gelip nereye gidiyorsunuz?

— Biz, Haciyeni tarafındanız, biraz dolaşmaya çıktık!

— Dolaşmaya mı? Oho, iş ciddî öyleyse!.. Şaka edene de benzemiyorsunuz... Gelin benimle!

— Bizi jandarmalara teslim etmiyeceksiniz ya?

— Allah göstermesin!... Ben de dünyayı dolaşmaya çıkmış olanlardan biriyim, hem ben sizden daha küçük yaşta yola düştüm. Onun için, size nasıl faydalı olabileceğimi bilmek isterdim, çünkü herhalde evinizden fazla nazla-

tıldığınız için kaçmış olmıyacaksınız: «Köpek lâpadan değil sopadan kaçar!» (1).

Bir an ortadan kayboldu, düşünceli bir tavırla geri döndü ve bizi yanına alarak istasyon yanında, kapısında birçok arabaların beklediği bir hana doğru yürüdü. İşte kaderimiz orada kendiliğinden ve en beklenmedik bir şekilde belirdi.

Hanın salonu büyük bir panayırdan dönen köylülerle tıklım tıklım doluydu. Daha içeri girer girmez, Dişlek'in gözleri, salonun bir ucunda güzel bir kadınla birlikte bir masada oturan genç bir köylünün gözleriyle karşılaştı. Bir an büyülenmiş gibi böylece durdular, sonra adam elini kaldırıp dizine vurdu ve herkesin gözlerini kendisine çevirten bir sesle haykırdı:

— Yonel! Öleceğime inanırdım da seni burada göreceğime inanmazdım! Gel bakayım!

Gerçekten öyle olduğundan, bizim Dişlek dediğimiz Yonel sıkılgan bir tavırla yaklaştı, adamın sağ elini öptü ve sessizce ağlamaya koyuldu.

Öteki:

— Ağlama, dedi, işte karım, Lina. — Ve ya-

(1) Romen atasözü.

nındaki kadına d önerek: — Bu benim kardeşimdir, inanır mısın? dedi.

Yonel, kadının da elini öptü. Kadın kolunu çocuğun beline doladı, onu okşadı ve yaşlarını kuruttu.

Ağabeysi sordu:

— Arkadaşların kim?

Fırıncı cevap verdi:

— Vallahi, ben kimsesi değilim, madem ki şimdi akrabalarına rastladı, ama sağlığınıza bir kadeh içebilirim!

Masaya oturduk. Az sonra hepsi maceramızı öğrenmişlerdi.

Yonel'in ağabeyisi kederli bir yüzle:

— Ah şu dikenler! dedi, suç ne çocuklarda, ne de ailelerinde! Dorohoy'dan tutun da Vırçiyorova'ya kadar bütün memleket bir Baragan, hem de üstünde zehirli dikenlerin dolaştığı bir Baragan, Binbir kötülük arasında çocukların evlerini bırakıp yollara dökülmeleri istenmiyorsa asıl bu dikenlerin kökü kazınmalı!

Karısı, kaygılı gözlerle çevresine bakınarak ona fısıldadı:

— Yavaş söyle, Kostake! Gitme zamanı geldi, değil mi? Hayvanlar yeteri kadar dinlendiler.

Kostake ayağa kalktı. Çok esmer, gürbüz yapılı, sağlam bir gençti. Gözleri öfkeden kıvılcımlar saçıyordu:

— Haydi!

Sonra elini başıma koyarak bana tatlı bir sesle dedi ki:

— Sen de bizimle Vlaşka'ya geliyorsun, değil mi? Orada da dikenler arabildiğine boy atarlar, ama hiç olmazsa Yonel'e olduğu gibi sana da arabacılık sanatını öğretirim. Bir gün köylüler için arabalar yapar ve benim gibi pazarlara gidip satarsınız. Hem memleketi tanımış ve neler çektiğini görmüş olursunuz.

Ben de Kostake, karısı ve Yonel'le beraber, Vlaşka ilçesine gittim.

Gittiğimiz bucağın adı **Üç-Köyler**'di. Oraya, karanlık, soğuk, yağmurlu bir ikindi vakti vardık. Yorgunluktan bitkin bir haldeydik, başlarımızla sırtlarımızı birer çuvalla örtmüş olmamıza rağmen, kemiklerimize kadar ıslanmıştık. Ortalık âdeta gece gibi karanlıktı. Bununla beraber, bu Üç-Köyler adının oraya neden verilmiş olduğunu anladım: Burası, gerçekten, iki ırmağın birbirini ayırdığı üç ev kü-

mesinden meydana gelmişti ve bu kümeler tam belediye binası önünde birleşiyordu. Yoksul bir bucaktı bu. Çürümüş sazlarla örtülü evler, toprağa gömülüyordu. Böğürtlenlerle örülmüş köhne çitler bunları çevreliyor, ama saldırılara karşı koruyamıyordu.

Bizi, âdet olduğu üzere, öfkeli bir köpek sürüsü karşılamadı. Havlamalarının yağmurdan yassılmış saman yığınlarının altından çıktığı işitiliyordu.

İşte Kostake'nin evine gelmiştik. Burası kaynatası olan ünlü arabacı ustası Toma'nın eviydi. İki ırmaktan birinin kenarındaydı ve demirhane ile araba atelyelerine bitişik bir sıra odadan ibaretti. Gelişimizi kulakları sağır edici bir gürültü selâmladı: Karanlığa gömülü geniş çamurlu avlu, kadın ve erkek bağrışmaları, çocuk çığlıkları ve sevinçten çılgına dönmüş köpeklerin havlamaları. Büyükler kucaklaşıyorlardı. Çocuklar arabayı karıştırıyorlardı. Köpekler üstümüze atılıyor ve bizi müthiş surette kirletiyorlardı. Bir anda herkesin dikkati biz, iki yabancıya çevrildi.

Dört arabacı çırağı bize sordular:

— Siz kimsiniz?

Dişlek onlara cevap verdi:

— Ben Kostake'nin kardeşi Yonel'im; öte-

ki de benim kardeşim gibi bir şey, Matake'dir.

— Nerelisiniz?

— Yalomitsa'lı.

— Bizimle mi kalacaksınız?

— Evet; köylüler için araba yapmasını öğreneceğiz, sonra da Kostake gibi bunları pazarlarda satmaya gideceğiz.

Bir çırak alaya aldı:

— Herhalde hemen yarın sabaha olmayacak bu iş!

Buradan çıkarken demirci ocağının yavaş yavaş küllenen güzel ateşini seyrediyordum. On iki kişiyi rahatça alabilecek büyük bir sundurmaya gelmiştik. Peşimizden gelen köpeklerin cüretine öfkelenn haminne, bunları hemen oradan kovmuştu. «Haminne» denilen kadın, genç çiftin üç yaşındaki erkeğini kucağından ayırmadığı için bu adı almıştı; hem Toma Babanın, hiç de yaşlı olmayan karısı bütün evin hakimi gibi görünüyordu, çünkü her şey hakkında ona başvuruluyordu. Onu mangal başına çökmüş bulduk, çocuk kucağındaydı ve ona, canı istediği gibi değiştirdiği bitip dükenmez masallar anlatıyordu.

— ... Sonra kötü **Smeu** tekrar bağırdı:

«Bir ateşle bir kömür, susar mısın, çocuk?»

O zaman **Fet Frumos** dedi ki:

«Bir ateşle bir kömür, aldırma söyle, çocuk!»

Çocuk sözünü kesti:

— İyi ama, neden **Fet Frumos, Smeu**'yu öldürmüyordu?

— Çünkü o zaman masal biter, haminne de sana anlatacak bir şey bulamaz.

Bu sözleri çocuğunu öpmeye ve pazardan aldığı güzel bir kuklayı ona vermeye gelen babası söylemişti.

Sonra kaynanasının kulağına eğilerek sordu:

— Tudoritsa ne âlemde?

— Hep öyle: Ağlar da ağlar!... Onun gibi güzel bir kız! Sanki yeryüzünde başka delikanlı kalmamış gibi!

— Bilirsin ki ısmarlama olmaz bu!

Evde bize çıkmamış olan bir genç kız bulunduğunu ve terkedildiği için ağlamakta olduğunu anladım. Çok geçmeden bütün macerayı öğrendim, çünkü daha iyi tanışmak için gittiğimiz demirhanede, çıraklar bize bunu ayrıntılariyle anlattılar. Onları kurnazca sorguya çeken Dişlek oldu:

— Burada herkesi tanıdık, yalnız Tudoritsa'yı görmedik. Herhalde hasta olmalı?

Bu kadarı yetti. Geveze bir kızıl saçlı çocuk:

— Yok, hasta değildir, dedi; gizli gizli ağlıyor, çünkü varacağı Tanas bir kahpeyle nişanlandı, nişanlısı Stana hâlâ bizim boyar'ın kapatmasıdır. Hattâ ondan gebedir. Ama ne yapsın zavallı, Tanas'ın eline bakan bir sürü insan var; anası, babası, bir sürü kardeş, hem boyar'a «borçlu ve satılmışlar», şimdi Tanas, Stana'yı «rezil olmaktan kurtarsın diye» boyar bütün borçlarını bağışlıyor. Hattâ onlara toprak ve hayvan da veriyor. Yazık, bizim Tanas iyi çocuktur. O da bu yüzden dertli, ama başka ne yapabilir? Onun için Tudoritsa odasına kapanıp bütün gün ağlıyor.

Akşam yemeğinde Toma Babanın sofrasına çökmüş boğazların sayısını hesaplarken bunların Tanas'tan ekmek bekliyenlerle ölçüşebileceğini gördüm: Tam on iki kişiydik. Sofraya gelmesi için bağıra bağıra yalvardıkları Tudoritsa ile on üç oluyorduk, küçük Patruts da cabası. Çünkü Toma Babanın bir damadı daha vardı, küçük kızı Marya ile yeni evlenen ve demirci ustası olan Dinu. Böylece aynı iş-

te uğraşan üç aileydiler, ama bu iş kimseyi zengin edeceğe benzemiyordu. Tersine, uşakların ve büyük işçilerin bulunmayışı, evde hüküm süren sıkı tutum, bu büyük ailenin daha ziyade darlık içinde yaşadığını gösteriyordu. O sebepten, bu iyi insanların, Yonel'le bana surat asmadan, kucak açmalarını daha çok takdir ediyordum.

Bizim beklenmedik gelişimizi birlikte görüştükten sonra haminne hükmünü vermişti:

— On iki kişinin doyduğu yerde on dört de doyar!

Sonra Kostake eklemişti:

— Hem evin etrafında yapılacak bir sürü iş var: Hayvanlar, atelyeler, ev işleri. Yiyecekleri bir lokma ekmeği fazlasiyle hak edecekler, üstelik, bir iki yıl içinde de zenaat sahibi olacaklar. Ne yaparsın? Onları, dünyayı görmek için çıkmış oldukları Baragan'ın ortasında bırakamazdım ya. İnsan bir köpeğe karşı bile böyle davranamaz, hey dinine yandığımın memleketi!

Kostake birdenbire köpürdü:

— Asıl dikenler bunlar işte! Diken-türediler! Diken-canavarlar!!» Koskoca bir Baragan haline gelen bizim çok sabırlı memleketimizi kasıp kavuran bu cüzzam!... Bin keredir ken-

di kendime soruyorum: Nasıl olur da köle halk, evini istilâ eden, sırtında biten, son damla kanına kadar emen bu dikenlerin delişini hissetmez? Nasıl olur da kudurmaz ve onu kendi kulübesinden kovan bu kötü otları ateşe vermez?

O zamana kadar kimsenin böyle şeyler söylediğini işitmemiştim ve hazzımdan ürperdim. Herhalde ötekiler de Kostake gibi düşünüyorlardı, çünkü hiç itiraz eden olmadı. Düşünceli bir tavırla dinleyen büyükler, daha ziyade önceden inanmış görünüyorlardı. Bakışları biraz aptalca ve hareketleri beceriksiz bir sarışın olan Dinu bir nevi mahzun saygı ile dinliyordu. İki genç kadına, Lina ile Marya'ya gelince, ikisinin de gözleri erkeklerine karşı sevgiyle doluydu.

Dört çırak söylenenlere daha büyük bir ilgi gösteriyorlardı; büyüklerin kulaklarına erişemiyen sözler fısıldaşıyorlardı; hele kızıl saçlısı, bütün bücürlüğüne rağmen, tam mânasiyle bir şeytandı. Adı Eli idi ve dünyada bir tek hısım akrabası yoktu. Öteki üçünden ikisi şimdiden yarı usta olmuşlardı. Ciddi görünmek için nefislerini çok zorluyorlardı. Dördüncüsü, dediklerine bakılırsa, bir öküz gibi çalışan, ama az konuşan bir oburdu. Dördü de

eve çok bağlı görünüyorlardı. «Evin temel direği» dedikleri Kostake'yi daha çok seviyorlardı.

Kostake'nin sözlerini işitip doğru bulmuş biri daha vardı: Tudoritsa. O akşam onu göreceğimizi artık beklemiyorduk, ama bir kapı usulca açıldı ve o göründü: İri halkalı gözleri, kiraz dudakları, cüretli bakışlariyle ince bir genç kızdı ve tertemiz, âdeta şuh bir tarzda giyinmişti. Koyu kumral renkli gür saçlarını eliyle yoklayarak keskin bir «merhaba» dedi, biz yeni gelenlere bir göz attı, gidip annesiyle babasının arasında oturdu. Sonra isyanla ürperen bir sesle:

— Kostake, dedi, memleketi zehirleyen bu yılan yuvalarına ateş vermek istemekte haklısın! O gün gelirse beni de yanında bil!..

O anda Tudoritsa ne kadar güzeldi! Eğer daha on beşini doldurmamış bir çocuğun kendinden büyük bir kız sevmesi kabilse işte ben o anda Tudoritsa'ya vuruldum!

Toma Baba kolunu kızın beline dolayarak onu kendisine doğru çekti:

— Bu kadar öfkeli olmamalı! dedi. Her şey geçer, hattâ ihanet gören sevgi bile... Hem Tanas sana lâyık bir çocuktur...

— Doğru! O bana lâyıktır! Onu bağışlıyo-

rum, ama bundan böyle kime kin besliyeceğimi ben bilirim! Hem inanın ki, ben de kendi payıma bir miktar dikeni yakmaktan geri durmıyacağım: Onların dalayışını vücudumda hissettim...

Kızı daha çok kızmasın diye, annesi ötekilere susmalarını işaret etti. O zaman Lina ile Marya başlarını kocalarının omuzlarına yasladılar ve gözlerini kapadılar, bunu gören Tudoritsa üzgün bir tavırla sordu:

— Ya ben? Benim de başımı yaslayacak sevdiğim bir erkek omuzu olacak mı?

O gece herkes, içinde bir üzüntüyle gidip yattı...

Yola çıktığımızdan bu yana bir hafta sürmüş olan kötü havalardan sonra, birkaç gün hava güneşledi ve Üç-Köyler, mısır hasadını yapmaya karar verdi. Her aile gündelik işlerini bir yana bıraktı, bütün bucak halkı, erkekleri, kadınları, çocukları, ihtiyarları, hayvanları, köpekleri, hattâ birkaç domuzuyla birlikte tarlalara saldırdı. Toprak sahibi olup da Boyar'ın topraklarına muhtaç olmayan bir azlık kendi tarlalarına gidiyorlardı. Ancak velinimet tarafından şartlı şurtlu olarak kendisine ayrılmış tarlaları eken sayısız «toprağa bağlı yoksullar» ise ilk önce Boyar'ın tarlalarını hasadetmek zorundaydılar. Çünkü şartlardan biri de, önce Boyar'ın mahsulünün kaldırılmasıydı.

Bu mısır dermenin manzarası neşeli olduğu kadar hüzünlüydü de. İlkin hüzünlüydü, çünkü yıl kurak geçmişti; genellikle, bir atın boynunu aşan mısırlar, derleyenlerin başlarını meydanda bırakacak kadar bodur kalmıştı. Koçanlarla tanelere gelince, köylüler bunlar hakkında veremli deyimini kullanıyorlardı. Sonuçtan hiç hoşnut değillerdi:

— Bir şey satamayacağız, o yüzden borçlarımızdan on para ödeyemiyeceğiz, üstelik büyük perhizden önce mısır unumuz tükenecek! Bu kış açlıktan gebereceğiz! Hayvanlar da!

Kederinden yüzü buruşan köylü, koçanı tartıyor, uzun uzun seyrediyor, kokluyor, sızlanıyordu. Bu Vlaşka'lılar, bizim Yalomitsa halkı gibi cılız, derileri kemiklerine yapışmış, alınları vaktinden önce buruşmuş, gözleri fersiz, haftalarca tıraş olmayan biçare adamlardı. Dizlerine kadar sarkan gömleklerindeki yamalar saymakla bitmezdi. Pantalonları lokma lokmaydı. Yalınayak başı kabak, bu dilenci kılıklı insanlar, hepsi de benim hısımlarımmış gibi içimi sızlatıyorlardı. Karıları, otuzunu geçince, birer ihtiyar oluveriyorlardı. Çabuk yapılmak gereken bu iş yüzünden sütlü olanlar memedeki çocuklarını mısırların ortasında minimini bir ağabeyin veya ablanın kucağına bırakıyorlar, yavrucak orada ağlamaktan çatlıyordu. Köpekler gidip pis kundak bezlerini kemiriyor ve yüzlerini yalıyordu. O zaman büyük kardeş, mâsum yavruyu bir kolundan yakalıyor, canlı kuklayı ardından sürükliyerek anasını aramaya koyuluyor ve haykırıyordu:

— Al bunu, ana, al bunu!

Yok, evli insanların hayatı hiç de neşeli

değildi. Buna karşılık, gençler, bir düğün günündeymiş gibi eğleniyorlardı. Haykırmalar, türküler, gülüşler, öpüşler, şakalar; ateş kırmızımsı, limon sarısı, yeşil mavisi gömlekler; kabuksuz mısır başaklariyle dolu arabalar ve hepsinin üstünde göz kamaştırıcı bir güneş. Tutkudan tutuşmuş bakışlar altında, yavuklu kızlar, sivri memelerini hoplatarak birbirini kovalıyorlardı. O zaman delikanlılar daha büyük bir kazançla koşuşuyor ve sivri memeleri erkek göğüslerinin üstünde eziyorlardı. Kızlar zevklerini arttırmak için biraz debeleniyor ve analarının kendilerini gözetlediğini söylüyorlardı ama, aldıran kimdi.

Köpeklerle kediler, her yandan fırlayan sıçanların peşine düşüyorlardı. Kurnaz domuzlar, omuzlarındaki boyunduruklara bakmadan ağızlarında bir mısır başağı ve kuyrukları havada bir helezon çizerek kaçıyordu. Yalnız yük hayvanları, evli insanlar gibi, hasat neşelerine hiç katılmıyorlardı; koşulma zamanını bekleyerek kayıtsız bir tavırla aynı kuru sapı, aynı hüznü ağızlarında geveleyip duruyorlardı.

Toma Babanın tarlasında da hemen hemen aynı kayıtsızlık hüküm sürüyordu. Çünkü

burada evli insanlarla evli olmadan onların kederlerini tatmış olan Tudoritsa vardı. Parlak renkli iri iri çiçekleri olan bir gömlekle eteklik giyinmiş, başında kar beyazı bir tülbent, usta bir işçi gibi bir tanesini atlamadan makine hızıyla mısırları topluyordu. Sepetler kaşla göz arasında doluyordu. Bunları götürüp arabalara boşaltıyorlardı, burada mısırlar güneşten altın gibi parıldıyordu. Yeteri kadar kuru olmayan mısırları, örülmüş kendi yapraklariyle ikişer ikişer birbirine bağlıyorlardı ve köye hareket zamanı, bunları ta öküzlerin boynuna varıncaya kadar her yere asıyorduk.

Kederini azaltabileceğini bilsem, uğrunda kendimi ateşe atmaktan çekinmiyeceğim Tudoritsa'nın yanında bulunmaktan çok hoşlanıyordum. O da benim bir köpek gibi kendisine bağlılığımı anlıyor, benden hazzediyordu:

— Bana karşı iyi hisler duyuyor musun, Matake? Öyle sanıyorsun. Ne iyi; kendimi o kadar yalnız hissediyorum ki!

— Ama senin için ne dileyeyim, Tudoritsa?

— Stana'nın gebermesini! Ya da bütün dünyanın yanıp kül olmasını!

Böyle bir dileğin yerine geldiğini görmek pek güçtü, çünkü rakibesi bir dana gibi sağ-

lamdı ve yanıbaşımızdaki Boyar'ın tarlasında bir kısrak gibi zıp zıp zıplıyordu. Tudoritsa'nın yanmasını istediği dünya ise Stana'dan daha canlıydı. Bu dünya, köye hâkim olan büyük tepenin yamacında baştanbaşa tuğla ile meşe ağacından yapılmış güzel konağı; kuraklığa rağmen mısırla doldurulan ambarları; hayvanlarla dolu ahırları, kalabalık kümesleri ve muhteşem arabaların başında tarlalarla **konak** arasında mekik dokuyan sayısız ırgatlariyle, dipdiri ayaktaydı.

Bütün bucak halkı Tudorista'nın derdini paylaşıyor, bütün bucak Stana'dan nefret ediyordu. Hani pek kahpeliğinden dolayı değil de güçlü âşıkı Boyar'ın himayesinde sefaletten kurtularak âdeta hanımlık tasladığı için Köylü kadınları en çok kızdıran da buydu. Kendilerini avutmak için:

— Ama Bu onun yanına kalmayacak, diyorlardı, çünkü Tanas onu hiç sevmiyor. Tanas, Tudoritsa'yı seviyor.

Doğruydu. Bir gece, Stoyan Babanın meyhanesinde Tanas'ın o zaman moda olan ve kendisi için çıkarıldığı dillerde dolaşan bir türküyü söylediğini işitmiştim:

Gel seni kirpiklerinden öpeyim,
Tudoritsa nene!
Hem gözlerinden, kaşlarından,
Tudoritsa nene!

Stoyan Baba ona bağırıyordu:

— Dikkat Tanas, Stana işitmesin!

Tanas, bu işe pek üzülmesine rağmen, kayıtsızlık taslayarak alaycı bir tavırla:

— Varsın işitsin, diyordu.

Bir köylü alay etti:

— Güzel bir yuva olacak bu sizinki!

Tanas, öfkesi kabararak bağırdı:

— Daha başka bir diyeceğin var mı?

Öteki sesinin perdesini alçaltarak:

— Hiç, dedi, sadece mutsuz olacağını söylemek istemiştim.

— Anladık, anladık, yufka yürekli!...

Köyde, hattâ uzaklarda Tanas'tan korkarlardı. Az içer, çabuk kızar, hele iş el şakasına döküldü mü yaman indirirdi. Bununla beraber, hülyalı gözleri, gülümser dudakları, ağır hareketleriyle yumuşak huylu görünüyordu.

Başka bir gün, onunla konuşmak zevkine eriştim. Mısır dövme zamanıydı. Toma Babanın elle çevrilen bir dövücü makinesi vardı ve bu makine, ondan yoksun olan bütün köy hal-

kının sevgilisiydi. Onu her isteyene verirdi, çünkü, dediği gibi: «Makine devrinde köylülerin, Hazreti İsa zamanındaki gibi, başakları bir çuvala doldurup üstüne sırıkla vurduklarını, sonra elle taneleddiklerini» gördükçe üzülürdü. Makine, bir kere onun evinden çıktı mı, âdeta kendiliğinden kapı kapı dolaşır ve daha iyi zamanların bir müjdecisi gibi köyü devrederdi. Onu kötü kullanışlardan korumak için, Toma Baba, her gün bir çırak gönderip, nasıl işlediğine baktırır, köylülere fazla doldurmamalarını ve çocukların boşa çevirmelerine ya da içine çiviler atmalarına müsaade etmemelerini tembih ettirirdi. Makinenin nerede olduğunu anlamak için gürültüsü rehberlik ederdi. Çünkü böyle bir makine yalnız belediye başkanıyla papazda vardı, ama tabiî onlar asla kimseye vermezlerdi.

İşte bir sabah da, Toma Baba, makinenin nerede bulunduğunu ve ne durumda olduğunu görmek için beni yolladı. Onu Tanas'ın evinde buldum. Olanca gücüyle işletiyor ve tavukları dehşete düşürüyordu. Tanas'ın kızkardeşlerinden biri makineye mısırları azar azar dolduruyor, iki kardeşi sırayla kolu çeviriyor, ve çizme boyundaki bir küçük kardeş, ona da çevirtsinler diye kıyametleri koparıyordu. Dolu bir

teknenin etrafına çevrelenmiş daha iki kardeşle iki kızkardeş, elle tanelemekle vakit geçiriyorlardı. Bir kızkardeş anasiyle birlikte çalışıyor ve son doğmuş olanı da babası kucağında nazlatıyordu. Müzmin romatizmaları onu her yıl bir çocuk yapmaktan alakoyamıyordu. (Daha üç çucuğu Curcu'da çalışıyorlardı!)

Bu tavşanlar gibi doğurgan ailenin en büyük evlâdı Tanas'tı. Ben evlerine vardığımda üstü başı toz içinde, dört kişiye bedel çalışıyor ve yüzünden şakır şakır ter akıyordu.

Bir şey söylemiş olmak için:

— Kalabalıksınız... dedim.

— Evet... Sofrada! Bir çuval mısır unu üç gün idare ediyor! O çuvalı bulmak için daha çok zaman lâzım.

Sonra sordu:

— Yonel'le birlikte dikenlerin peşine düşen sen misin?

— Benim... Baragan'da herkes açlıktan geberiyor.

— Her taraf Baragan'dır. Her yanda açlıktan geberiyorlar.

Giderken beni kapıya kadar geçirdi:

— Toma Babaya söyle, yarın makinesini yağlayıp, tertemiz ve kusursuz bir halde kendi-

sine göndereceğim. Artık kimsenin ona ihtiyacı kalmadı.

Sonra alçak sesle ekledi:

— Tudoritsa'ya da onu unutmadığımı söyle!

★

İki dileği de yerine getirdim, sonra hepimiz, Romen köylüsünün hayatını teşkil eden o hayvanca sefaletin içine gömüldük. Daha kimse bir tek mısır sapları tınazını evine taşıyamadan insafsız bir sonbahar omuzlarımıza yüklendi. Dolu ile karışık yağmur sağanağı her yanı buzlu bir çamur deryası haline getirdi. Seller dere oldu. Tarlalarla köyleri su bastı. Yollardan eser kalmamıştı, gözün alabildiğine yerlere kadar her taraf sonsuz bir bataklıktı.

Rüzgâr, su ve çamurun dövdüğü camlar ardında oturan ve ısınacak öteberisi olanlar mutluydu! Üç-Köylerde, kundakta çocuklarla malûllerden başka bu türlü mutlu insanların sayısı bir düzineyi geçmezdi. Bütün ötekiler, çocuklarla ihtiyarlara varıncaya kadar, dışarıdaydılar. Ve bir avuç unla ateşe atacak birkaç çalı çırpı uğrunda mücadeleyle geçen bir hayatın insanlıkla ilgisi yoktu.

Dünyanın sonuna alâmet sayılabilecek kadar karanlık bir gök altında, tarlalarda, yollarda, Allahın bütün kiniyle lânetlemiş olduğu bir toprak üstünde arabaların kaplumbağalar gibi ilerlediği görülürdü. Biçimsiz arabalar; cılız hayvanlar; tanınmıyacak hale gelmiş adamlar, çamurlu samanlar, ne gökyüzünde, ne de yeryüzünde merhametten eser var! Oysa insanların merhametine olduğu kadar, Allahın merhametine de ihtiyacımız vardı bizim; çünkü arabalar çamurlara saplanıp kalıyor ya da devriliyor; çünkü insanlar hayvanları dövüyor ve aralarında dövüşüyorlardı; çünkü mısır sapları çamurlar içinde çürüyor, demetleri adım altında, kadın sırtında, çocuk sırtında taşımak gerekiyordu ve bu adamlar bu kadınlar, bu çocuklar artık çamura banılmış bir partallar yığınından, lüzumsuz yüreklerin vuruşiyle titreyen kocaman birer toprak keseğinden başka bir şey değillerdi.

İşte 1906 sonbaharında Romen köylüsünün hali buydu.

Halkta ayyaşlığı doğuran sefalettir.

Romanyalı ayyaş değildir ama, üzüntüsü oldu mu içer. Hele sefalet bıçağının kemiğe dayandığını hissetti mi, kendini büsbütün içkiye verir. O zaman tanınmıyacak hale girer. Her zaman o kadar aklı başında ve iyi olan adam, cinayetten bile gözü yılmayan bir hayvan olup çıkar.

O sonbahar Üç-Köyler'de hiç bir cinayet olmadı ama, köylü varını yoğunu içkiye verdi. Hemen hemen bütün köyün bu kadar azgınca alkole sarıldığını hiç görmedim. Genellikle bizde yalnız pazarları içerler. Oysa mısır saplarının o korkunç taşınması biter bitmez köylüler her gün içmeye koyuldular.

Bu taşımayı kimse unutamıyordu. Hakları da vardı. Köy halkının yarısı hasta düşmüştü. Çok ölenler oldu, hele çocuklardan. Ve bütün felâketler neye yaradı? Taşınılan mısır saplarının çürüdüğünü görmeye. Yalnız buna güvenmiş olanların ahırlarında şimdiden açlık hüküm sürmeye başlamıştı. İşte köylüler bu yüzden deliye döndüler.

Kasım'ın başlarına doğru, köylülerden ku-

rulu bir heyet gidip, belediye başkanından kendilerini Boyar'a götürmesini rica ettiler.

— Bize ödünç olarak biraz saman versin! Onda çok var, çünkü her hafta vagon vagon satıyor.

Boyar'ın adamı olan belediye başkanı onlara çıkıştı:

— Size ödünç versin! Size ödünç versin! İşler yolunda gitmedi mi, doğru Boyar'a koşun: «Bize ödünç versin!» Sanki Boyar Allahmış gibi! Siz de biraz başınızın çaresine bakın, yahu! Hem Boyar'ın mallarını ne yaptığını ne yapmadığını bir daha ağzınızdan işitmiyeyim! Saman satıyorsa kendi bileceği iştir!

Köylüler konağa tek başlarına gittiler, ama vilâyetin mebusu olan Boyar, o gece Bükreş'e hareket etmişti. Kâhyası onları belediye başkanından da kötü karşıladı, onları kaba kaba küfürlerle ırgatlarına kapı dışarı ettirdi. Buradan ne bekliyeceklerini anlamış oldular. Allahtan da umutlarını kesmişlerdi. Geriye bir içki, Allahın ve kanunun yasak etmediği o büyük avutucu kalıyordu. Ne var ki içki herkesi tatmin edebilirdi, ama kadınları değil.

Kocalarının Allahın, kanunun, Boyar'ın, saman kıtlığının ve hattâ kötü havanın, yani herkesin hesabına çeken kadınlardı.

Her gece, karanlık ve kalburlaşmış sokaklarda bir karının, bir ananın, bir kızkardeşin, her adımda yıkılan bir adamı kulübeye sürüklediği görülürdü. Kadın çamurlar içinde peşine düşer ve arada bir adamakıllı bir iki yumruk yerdi. Daha başka yumruklar da onu evde beklerdi. Ertesi sabah pişmanlık başlardı, çünkü adam ne de olsa bir hayvan değildi. O zaman ev işlerine yardım eder, hayvanlarla uğraşır, suları kürekler ve günün büyük bir kısmını mısır saplarını ayıklamakla geçirir, kimilerini yakar, kimilerini sobanın yanında kuruturdu. Genellikle temiz olan evler birer ahır manzarası alır, masa üstüne varıncaya kadar her taraf çamur ve küf içinde kalırdı.

Kadınlar sızlanırdı:

— Hey Allahın, cehennemin bundan beter olabilir mi?

Ateşin başına çömelmiş, çarığını diken adam cevap verirdi:

— Bir gün bütün **konak**ları, hattâ Bükreş'i yakmalı...

Ama bunu tek başına ve hemen o gün yapacak halde değildi. Yapabileceği tek şey; gene meyhanenin yolunu tutmaktı. Yaptığı da başka bir şey değildi, akşam üstü, can sıkıntısı, karanlık geleceğin düşüncesi onu kaplarken

kapısının önünde duraklayan kendi gibi mutsuz bir iki erkek, ona avunma saatinin geldiğini hatırlatırdı.

Toma Babanın — ya da köylülerin dediği gibi, «arabacılar»ın — evinde refah pek daha fazla değildi. Gerçi açlık tehlikesi yoktu ama, borçları ödeyecek para kıtlığı aynıydı, hele pek az köylüde yeni arabalar ısmarlayacak hal kaldığı o kıtlık yılında. Eskiden pek bol olan sonbahar tamirleri de hiç iyi gitmiyordu. Onun için hayvanların etrafında dönüp dolanarak, gevezelik ederek ve mısır buğday patlatarak biraz havyar kesiliyordu.

Toma Baba ile damadı, kanaatli adamlar olmakla beraber, gene de, demirhaneye bitişik olan Stoyan Babanın meyhanesinde «vakit öldürüyorlardı.» Hep bir şeyle uğraşan kadınlar evde kalıyorlardı: Biz çıraklarsa, bir lokma çalışmaya bir sürü âvarelik katarak her yere girip çıkıyorduk. Çok kere ben yalnız kalmaktan hoşlanıyordum, çünkü bir köyde olduğu gibi bir ailede de «yabancı daima yabancıdır.» Kızdıkları zaman «dokuz sınırın tavşanı» derlerdi. Sonra da sorana sormayana dikenler hikâyesini anlatırlardı:

— Bize onu **peşkeş** (1) getiren dikenlerdir.

Bunu kötülük için söylemiyorlardı ama, ne de olsa bana dokunuyordu. Ben merhameten «sokaktan alınmış» bir çocuktum. İnsan on beş yaşında olur ve o yaşta çok acılara katlanmış bulunursa böyle bir şey işitmek pek de hoşuna gitmez. Bunlar insanın içinde birikerek yüreğini kabartır ve Lateni'deki küçük kulübeyi, ölmüş anayı ve kaybedilmiş babayı düşündürerek adamı ağlatır.

Dişlek, tabiî kendi evindeydi, o kadar ki beni unuttu ve yavaş yavaş benden uzaklaştı. Buna karşılık Tudoritsa'nın kalbini kazandım; çünkü o da felâketi içinde yalnızdı. En sıcak gözyaşlarının sırdaşı oldum. Ne çok ağlıyordu. Çünkü Tanas, beslediği küçük bir umudu boşa çıkararak Stana ile evlenmişti.

Kaymakamın istemeyerek yeni evlilerin vaftiz babası olmasına rağmen köyde bu nikâh için «ayıp şey» diyorlardı. Bu nikâhta Boyar'ın yardakçısı olan köylüler parmakla sayılabilirdi. Hiç bir şeyden yoksun olmayan bu köylüler on iki kişi kadardı. Düğün alayı kiliseden çıkarken, kalabalık arasından birkaç ses Sta-

(1) Aslında aynen .(Çeviren)

na'ya köyün cellâdiyle günahkâr ilişkilerini hatırlattı ve bir yumurcak çatlak bir çömlek üstünde trampete çaldı.

O pazar, Tanas'ı kahpe denilen bir kadının yanında görmek için ben de kalabalığın arasına karışmıştım. Biçare adam bitkin, acınacak haldeydi, başını kaldırıp kimseye bakamıyordu. Ertesi sabah çok daha acınacak duruma girmişti. Biz Kostake ile birlikte demirhanede âletleri düzene koyarken onun, güveyi elbiseleriyle doğruca meyhaneye gittiğini gördük. Yanımızdan bir kelime söylemeden başını eğerek geçti. Bununla beraber bizi seviyordu; Kostake onun en iyi dostuydu.

Kostake:

— Bizi görmedi, dedi, herhalde çok mutsuz olmalı. Gidip bir görelim.

Meyhane bomboştu. Dükkânın bir ucunda, Stoyan babayla Tanas, ikisi de ayakta, bir şey söylemeden, birbirlerinin kadehlerini dolduruyorlardı. Onları rahatsız etmemek için bir kediyi kucağıma alarak bir köşeye çekildim, ama uzun zaman ağızlarını açmadılar. Tanas'ın yüzü korkulacak derecede kızarmıştı. Sonra yakasının düğmeliğinden küçük limon daliyle pullarını çıkardığını ve usulca masanın altına attığını gördüm.

O zaman boğuk bir sesle:

— Oldu... dedi, şimdi ben bir kahpenin kocasıyım...

Stoyan Baba:

— Tanrının emri, dedi.

— **Köpek**'in emri, ama günün birinde ona kötü bir oyun oynamazsam, ben de onun gibi köpek olayım.

Kostake:

— Kendine arkadaşlar bulacaksın, dedi, bütün bir ilçe halkı. Daha başka Stana'larla evlendirdiği başka Tanas'lar az değildir.

★

Bu türlü öfkeler Stoyan Babanın meyhanesinde sık sık alevlenirdi, çünkü meyhaneci de Boyar'a karşı hınç besliyor ve köylülerin tarafını tutuyordu. Ama günün birinde patlak veren bir öfke, meyhane duvarlarının uzaklarında çınladı.

Kasım'ın sonlarına doğru bir pazar günüydü. Birkaç günden beri bir ateş çağlayanı gibi kuru bir don ortalığı kasıp kavuruyor ve çamurları taş haline getiriyordu. Ekinleri korkunç yanmadan kurtaracak bir lokma kar yok-

tu. Öğleden çok önce meyhane önünde toplanmış olan köylüler bunu konuşuyorlardı. Pazarları, meyhane, kilise dönüşü açılırdı. Köylüler, açık meyhane bulamayarak hiç değilse pazar günü kiliseye gitsinler diye böyle bir kanun çıkarılmıştı. Ama gene de erkekler kiliseye gitmiyor ve kilise dualarını bir iki «sağır ihtiyar kadının» hayranlığına bırakıyorlardı. Stoyan Babanın kepenk kapaklarına sırtlarını vererek, kilisenin kapanmasını ve dükkânın açılmasını bekliyorlardı.

Akasyaların üstündeki kırağıyı pırıldatan bir güneşin altında kırmızı bir boyun atkısiyle komik bir şekilde süslenmiş olan köylüler, asık bir suratla, gevezelik ediyorlar, yoğun bir küme teşkil ediyorlardı. Tam bu sırada papaz geçiyordu. Kızdı:

— Sizi imansızlar! diye bağırdı, Allahın yıldırım yağdırmadığına şaşmalı!

Bir ses hemen yapıştırdı:

— Nasıl yağdırmıyor, yahu! Ama paratonerleri olan mutlular var!

Ancak o zaman farkına vardık ki, aramızda bir şehirli, şapkalı bir adam vardı. Papaza cevap veren ve herkesi gülmeden kırıltan oydu.

— Evet, diye devam etti, siz köylülerle biz şehirli işçilere bu papazın Tanrısı her gün yıl-

dırımlarını yağdırıyor: Bunlar insanlarla hayvanlara açlık; tarlaları yakıp kavuran bunun gibi donlar; köylülerle hayvanları yollar boyunca öldüren geçen ayki gibi fırtınalar. İşte yıldırımlar! Ama sizin Boyar'ınıza bu yıldırımların neden hiç dokunmadığını sormalı? Neden onun ambarları dolu ve hayvanları sapasağlam? Neden Tanrının yıldırımları, onu, ya da papazı, belediye başkanını ve daha birkaç hempasını sefalete mahkûm etmiyor? Yoksa Tanrının bunları koruduğuna ya da paratonerli olduklarına mı inanmak lâzım?

Yabancı, zeki ve sorucu gözlerle herkese baktı. Köylüler yüksek sesle onu doğruladılar, sonra kim olduğunu öğrenmek istediler.

— Bükreş'liyim, dedi, sizin gibi alnımın teriyle yaşıyorum, ama düşmanlarımı tanımasını öğrendim, bu düşmanlar ne Tanrıdır, ne de onun yıldırımları. Bunlar, bolluk yıllarında bile bizi süründüren şehirlerin ve köylerin efendileridir. Bizim için bolluk yok.

Cebinden bir demet broşür çıkardı ve dağıttı:

— Burada her yurttaşın bilmesi gereken şeyleri okuyacaksınız: Bu, memleketin anayasa'sıdır, dedi; yani bütün yasaların temeli. Sizin toplanma, yazma ve söyleme özgürlüğüne

sahip olduğunuz burada yazılıdır, hem bir adamın yirmi dört saatten fazla tutuklanamayacağı, sorgu hâkiminin kararı olmadan evinin tecavüze uğrayamıyacağı da yazılıdır. Bunlar sizin bilmeniz ve saydırmanız gereken haklarınızdır. Sonra daha başka haklar da fethetmek gerek, her şeyden önce, gerçek bir seçim. Seçimlerde papazın verdiği bir oya ancak elli köylünün sahip olması iğrenç bir alaydır. Nihayet, elinizden alınmış olan toprakların size geri verilmesini istemelisiniz...

Köylüler:

— Doğru, doğru, diye haykırdılar; toprak isteriz!

O zaman ekşi bir ses duyuldu:

— Kimmiş bakayım o toprak dağıtan?

Şehirli cesaretle cevap verdi:

— Ben yalnız **anayasa** dağıtıyorum, bayım. Toprakları köylüler kendileri **almalı!**

Jandarma, onu götürürken:

— Kimin ne alacağını birazdan görürsün! dedi.

Düşüp çamlara konan ilk kar tanesiyle birlikte Tudoritsa da yatıştı. Bir ikindi vakti o pencere yanında örgü örer, ben de bir yığın renk renk yünü onun için ayırırken birbirimizin farkına vardık.

Bir çocuk gibi el çırparak:

— Kar! Kar! diye haykırdı; bize de tam beyaz sakaliyle süslenmiş bir Aya Nikola lâzımdı!

Sonra işine tekrar koyularak, sıkılgan bir tavırla türkü tutturdu:

Seni kim böyle ince ve endamlı yarattı?
Tudoritsa nene!

Eve gelişimden beri ilk defadır ki şarkı söylediğini işitiyordum. O da bunun farkına vararak:

— Hay Allahım... diye içini çekti, dünyada her şey unutuluyor. Anladın mı Matake? Öleceğimi sanıyordum... Oysa işte türkü söylüyorum.

— İsabet, dedim; türkünün dediği gibi, ince endamlı olduğunu düşünerek sevinmelisin.

Bana baktı ve neşeli, biraz alaycı bir eda ile:

— Sakın bana âşık olayım deme, Matake! dedi.

— Neden olmasın? diye haykırdım.

— Evet, doğru; neden olmasın? Sadece yaşın henüz on beş olduğu için. Ama günün birinde yakışıklı delikanlı olacaksın. O zaman Tudoritsa'lar seni sevecek.

— Ben senin sevmeni isterdim.

— Yavrum, ben o zaman karı ve ana olacağım, benim için her şey bitmiş olacak! Hep pis yumurcaklar ve hep huysuz bir kaynana peşimi bırakmayacak. Beni artık sevmeyecek bir koca, bana: «Pis karı!» diye bağıracak ve belki de dayak atacak.

— O halde daha yirmi yaşındayken evlenmeye ne acelen var?

— Bizim kaderimiz bu, Matake... İnsan ölüme gider gibi, evlenmeye de seve seve koşar.

— Şu halde Stana'nın talihine gıpta etmemeli; çnükü Tanas onu sevmiyor.

Tudoritsa, dalgın gözlerle bir an düşündü:

— Aramızda fark var, yavrum... Stana sürtüğün biridir. Boyar gibi, Tanas'a da, evlenme gibi belki sevgiye de metelik vermeyen bir gü-

zel kahpedir. O, sadece serbest bir hayat yaşayıp erkekleri büyülemeyi sever. Çocuklarından gözü yılmayacak ve kendini dövdürmiyecek o. Onun talihine gıpta etmeye gelince, hayır... Ben kendi talihimi tercih ederim.

Tudoritsa neşesini tekrar bulunca, daha ertesi günden itibaren evin altı üstüne geldi. Paskalyadan sonra Noel için evin iki büyük temizliğinden birine girişmek gerekiyordu. Dünkü kederli kız, ellerini kalçalarına dayadı:

— Haydi, dostlar Noel Baba yaklaşıyor: Çabuk kireç! Balçık! Beygir tersi! Hadi ne duruyorsunuz?

— Yaşa, Tudoritsa, yaşa!

Kızı öpücüğe boğdular. Eller üstünde taşıdılar. Kar toplariyle birbirlerine girdiler. Patruts haykırdı:

— Biğ ateşle biğ kömüğ, aldığıma söyle, çöcük!

Eşyaları başka bir odaya yığarak iki odayı boşalttık. Sundurmanın ortasında üç el arabası safran gibi sarı beygir tersi üstüne sıcak su döküldü, odaların zeminine yayılan balçığı çiğ-

nemeye ben memur edildim. Tudoritsa da var kuvvetiyle türkü söyleyerek duvarları badana ediyordu. Anasının eski elbiselerini sırtına geçirmişti; ancak güzel gözlerini meydanda bırakan büyük bir yazma içinde yüziyle saçları tamamiyle sarılmış ve eline uzun saplı bir fırça almış, duvarlarla tavanı, Romen köylüsünün pek sevdiği ve yalnız Balkan köylerinin tanıdığı çivitli kireç tabakasiyle örtüyordu. Badana işi tamamlanınca, sıra yerlerin temizlenmesine geldi. Geri geri giderek toprak zemini tasviye eden Tudoritsa'nın becerikli ellerinde yerler de kaşla göz arasında bir masa gibi dümdüz oldu.

Gelişigüzel, bir gece şurada, ertesi gece orada yatarak ve kireçle tezek kokan buharları burnumuzun direğini kıran bir Türk hamamı havası içinde ayaküstü birkaç lokma atıştırarak bir hafta tam bir kazazedeler hayatı yaşadık.

Nihayet, evde baştanbaşa yerler, duvarlar ve tavanlar yepyeni bir hale getirildikten sonra, eşyalar yerli yerine konuldu; bayramlık kilimler yere serildi; iplik ve bürümcükle dokunmuş yorganlar ve kocaman havlular sandıklardan fışkırarak kimi bir yatağı, kimi bir pencereyi, kimi de bir aynayı ya da resmi süslemek

için kullanıldı; bundan sonra Tudoritsa «bayramlık odalar»a ayak atmayı hepimize yasakladı.

Köyde gelinlik kızı olan her ev, hemen aynı tertip ve düzene kavuşmuştu. Ötekiler de Noel Babayı ağırlamak için, kendilerine göre bütün iyi niyetlerini harcamışlardı. Tanrı-oğlunun doğuşunu kutlamak için ahlarından başka bir şeyleri olmayan biçare «toprağa bağlı fakirler» kimbilir ne kadar üzgündüler.

Fakat, ister neşeli bir refah, ister acı yoksulluklar üzerine olsun, aynı kar, iyiliğe karşı kayıtsız, kötülüğe karşı kayıtsız, günlerce ve gecelerce yağdı yağdı. Önceleri süpürülen, kürekle atılan, sonra uzun kümeler halinde toplanan karlar, aynı sevinç çığlıklariyle acı haykırışlarını aynı mezarda boğarak gömme işine sessizce devam etti. Artık hayvanları sulamaya götüren adamlara; bir çit üstünden yârenlik eden kadınlara rastlanmaz oldu. Çocuklarla köpekler de artık görünmez olmuşlardı, çünkü kar adam boyunu geçiyordu. Bütün gürültüler dinmişti. Beyazlık tufanının yuttuğu kırlarda olduğu gibi köyde de artık tek kara leke kalmamıştı. Tüten bacalar, hattâ ağaç dalları bile bu beyaz sükûn denizinde güçlükle seçiliyordu. Yalnız **konak**, esmer yığını, canlı ışıkları ve

sefaletler üstünde kurulmuş mutluluğuyla, tepenin tâ üstünde, mezar kazıcı bir gökle ölüm halinde bir yere meydan okur gibi gece gündüz görünüyordu.

İşte genç köylü kızların kısmetleri kim olduğunu öğrenmek için fala baktıkları Aya Andrea gecesi böyle bir havada geldi.

Bu iş tehlikeli ve hattâ bazan korkunçtur. Gece yarısından az önce, genç kız, tamamiyle çıplak ve saçlarını omuzlarına dökmüş olarak, iki mumla aydınlatılan bir ayna önünde duracaktır. Göz kırpmadan aynaya baka baka sonunda orada kısmetini görür: Genç ya da yaşlı, güzel veya çirkin, şehirli veya çiftçi. Eğer kısmeti ölmüşse, sırtında tabutiyle bir iskelet şeklinde geçer, ve o zaman genç kız bayılıp yere yıkılır. Eğer talihi ona erkeğini aynada göstermezse, kız sırtında tek bir gömlekle avluya çıkıp arkasını dönerek bahçe çitinde dokuz kazık sayar. Dokuzuncusuna bir işaret koyar, sonra ertesi günü gidip onu gözden geçirir: Taze ya da çürümüş, düzgün ya da boğumlu, dümdüz ya da eğri büğrü; kocası bu kazığa benziyecektir.

Tudoritsa, ihtiyatlı davranarak aynaya bakmadı ama, gidip avluda dokuzuncu kazığı keşfedebilmek için bir hayli zaman karları el-

leri ve ayaklariyle küredi. Bu kazığın nasıl bir şey olduğunu kendisinden başka bilen olmadı. Buna karşılık, karanlıkta bir hayalet gibi süzülen, ak gömleği üstüne, saçlarını çözüp dağıtmış Tudoritsa'nın ne kadar güzel olduğunu ben bilirim. Pamuk fısıltısiyle dökülen karları dinleyerek penceremden onu uzun uzun seyrettim.

★

Ağır bir kış geçirdik. Her şeyden önce Noel hazin oldu. Bunca tütmeyen ocaklar önünde, boğazlanacak bir domuzları olanların hazları pek cılız kaldı. Bir komşunun sadakası olarak yoksulun da sofrasında o gün bir et lokması bulunmadı değil ama, gene de acınacak bir Noel'di bu.

Yeni yıl girdikten sonra açlık her yanı kırıp geçirmeye başladı. İki yüzden fazla aile son mısır unu torbalarının tükendiğini gördü. Bazıları kasaplık hayvanlarını, öküzlerini, atlarını ya da sağmal ineklerini sattılar. Yardım göreceklerini uman başkalarıysa, sonunda, artık ayakta duramıyacak hale gelen hayvanlarını kesmek zorunda kaldılar. Ama hayvanların daha çoğu, son mısır sapını, ahırın yemliğini ve

direklerini kemirdikten sonra açlıktan geberdi. Her gün, kızakların köy dışına leşler taşıdığı görülüyordu, aç köpek sürüleri bunları hemen parçalayıp yiyordu.

Sonra, uzun süre bir dilencilik başladı. Özellikle çocuklar kapı kapı dolaşarak bir eleklik mısır unu istiyorlardı. Başka hiç bir şey. İğrenç kılıklariyle sallana sallana: «**Mısır unu, mısır unu!**» diye inliyorlardı. Elinde olan verdi, boğazından ayırıp yiyeceğini onlarla bölüştü ve bu hal defalarca tekrarlandı. Ama verebilecek halde olan evlerin sayısı çok değildi. Hali vakti yerinde ya da zengin olanlar; belediye başkanı, papaz, birkaç **gâvur** (1) köylü ve hele Boyar, açlara karşı kaçılarını çarçabuk kilitlediler ve insafsızca kendi içlerine kapandılar.

Boyar, çok kere olduğu gibi, **konak**'ta değildi. Bükreş'te yaşıyordu. Ama felâketin civcivli zamanında bir olay onu buraya çekti. Bu olay, kırları dolduran leşlerin kokusunu almış olan kurt sürülerinin civarımızda görünmesiydi. Avcılığa pek meraklı olduğundan, bir sürgün avı tertip etmeye geldi. Köylüler hemen

(1) Kötü adam anlamına, Türklerden öğrenilmiş sözcük. (Çeviren)

ona koştular, yalvarıp yakardılar, önünde saçlarını yoldular ve nihayet birkaç çuval mısır uniyle birkaç demet mısır sapı elde ettiler.

O zaman kendisini bir an görebildim. Elli yaşlarında, kır saçlı, çapkın yüzlü, müthiş kurumlu, bir boğa gibi güçlü ve sağlam yapılı bir adamdı.

Kendisine yalvaran köylülere sert bir tavırla:

— Hadi! Hadi! diyordu. Hep yoksulluktan sızlanıp duruyorsunuz. Sanki mahsül yalnız sizin için bereketsiz olmuş gibi.

Ertesi gün, daha şafak vakti, silâhlı otuz kadar köylü, **konağa** komşu olan küçük koruyu kuşattı. Bu adamları bizzat Boyar ayırmıştı. Bununla beraber, daha ilk saatte birkaç kurt öldürüldükten sonra, nasıl atıldığı anlaşılamıyan bir kaza kurşunu, derebeyinin sol omuzunu parçaladı.

Köylüler:

— Biri onu kurt sanmış olacak! diyorlardı.

İyi ama, bu kurdun avcısı kimdi?

Onu aradılar, mâsum kimselere gereksiz yere işkence edildi. Bunların suçlandırılacağı anlaşılınca, Tanas ortaya çıktı:

— Ateş eden benim!

Kostake:

— Keşke herif geberse! diyordu, Baragan'ımızdan bir diken eksilmiş olur!

Herif gebermedi ve Vlaşka Baragan'ı kocaman dikenini sırtında taşımakta devam etti. Buna karşılık, Üç-köyler yiğit ve bedbaht Tanas'ını kaybetti. Zavallıyı bağlayıp, nekahat devrine girmiş olan Boyar'ın huzuruna çıkardılar, o da ırgatlarına:

— Öldürün! demekle yetindi.

Adamlar, Tanas'ı konağın avlusuna sürüklediler ve jandarmanın gözleri önünde, can verinceye kadar göğsü üstünde tepindiler.

Cezasız kalan bu zorbalıktan birkaç gün sonra, köyün öğretmeni bay Kristea geldi. Çok iyi yürekli, namuslu, çalışkan bir adamdı. Yaz tatilini Bükreş'te bir akrabasının yanında geçirmişti; bize hükümet merkezinde gördüklerini anlattı:

— Bükreş büyük bir sefahat pazarıdır, dedi. Boyar'larımız halkın kanını emerek «Hohenzollern sülâlesinden birinci Karol'un kırk yıllık (1866 - 1906) şanlı ve refahlı saltanatını» kutluyorlar. «Bolluk», «refah», «şan» kelimeleri bütün duvarları kaplıyor. Bütün evler badanalandı, her yer donatıldı. Geceleri Bükreş bir peri masalını andırıyor. Evvelce bir çirkef deryası olan **Filaret** şimdi göz kamaştıran bir ma-

halle oldu. Masallarda olduğu gibi bir hamlede yerden fışkırmış, hepsi bembeyaz binalardan mürekkep meşhur Sergi'leri oradadır. Orada her şey teşhir edilir. Özellikle bizim hi; görmemiş olduğumuz «köy evleri», bir «Romen köyü»; hepsi belediye başkanı aileleri olacak tombul tombul, millî kılıklara bürünmüş köylüler; bizim köpeklerimizin leşlerini parçaladığı hayvanlara hiç benzemeyen inanılmayacak kadar güzel hayvanlar. Sokağa atılmış milyonlar! Bu arada, memleket can çekişiyor. Göz göre göçüp gidiyoruz. Bizi köpek gibi gebertiyorlar. Dün emirle Tanas'ı öldürdüler. Geçen gün, hain jandarmanın muzır evrak dediği **anayasa**'yı köylülere dağıtmaya cesaret eden biçarenin bir araba içinde hastaneye götürüldüğünü gördüm. Nereye gidiyoruz? Halimiz ne olacak?

Bugün hâlâ «Sergi'den sonraki yıl» diye anılan o unutulmaz 1907 Mart'ının ilk haftası...

Daha Şubat'ın ortasında, devamlı ve gitgide daha hayırlı bir sıcaklık gökleri doldurdu, karları eritti, derelere çağıltılarını, kuşlara cıvıltılarını, ağaçlara tomurcuklarını ve toprağa o güzelim esmer yüzünü getirdi. Hayvanları ancak biraz uyuşukluktan kurtarabildi. Ama insanlara hiç bir şey getirmedi. Belki yalnız kendi hayırlı etkisini ve artan bir umutsuzluk getirebildi. Çünkü, kıştan çıkarken çıplak bir toprağa, çıplak ağaçlara, dere sularına, aç köylere serilen bir güneş insanların ve ellerinde kalmış hayvanların boş karınlarını doyurmaz.

Dengesini kaybetmiş, mânasız işaretler yapan, miyavlar gibi konuşan, gözleri her yeri araştıran köylülerin kümeler halinde tarlalara doğru gittikleri görülüyordu. Büyülü gibi güzel kara topraklara uzun uzun bakıyor, ve aciz lerinden sarhoş bir halde geri dönüyorlardı; artık ne çift hayvanları, ne kuvvetleri, ne tohumları vardı, bu toprak bile kendilerinin değildi. İçinde bulundukları ruh hali ne umut-

suzluk, ne de isyandı, cezbeli insanlar gibi sarhoştular. Kendi kendilerine konuşan, çocuklar gibi tepinen, kafalarını kaşıyan, kollarını kavuşturan, durmadan ellerini uğuşturan, adamlar görülüyordu.

Birden bire, bir haber köyde bomba gibi patladı: Moldavya'da köylüler, Fisher adında bir Yahudi çiftçinin konağını yakmışlardı. Bize bu haberi gazeteden okuyan bay Kristea oldu. Gazete bu havadisin altında şunları söylüyordu: **«Bu olay Yahudilere köylülerin kanını emmenin âkıbetini öğretecektir; kahrolsun Yahudiler!»**

Bunu dinleyen köylüler bakıştılar:

— Hangi Yahudiler? Bizim ilçede Yahudi yoktur! Başka yerlerde de çiftlik sahibi olamazlar. Hem suçlu olanlar çiftçiler değil, büyük toprak sahibi ağalardır.

Bu sözler üzerine bütün yüzler konağa doğru çevrildi.

Kostake dedi ki:

— Bir gürültü kopacak... Baragan, dikenlerini tutuşturmaya başladı!

Stoyan'ın meyhanesi önündeydik. Üstü başı yırtık, soluk benizli, kamburları çıkmış köylüler, hummalı bir halde birbiri ardından geli-

yor, ve mırıltılı bir sesle sorular soruyorlardı. O zaman öğrendik ki, bu havadis günün tek olayı değildi. Onunla birlikte köye ikinci bir jandarma gelmişti. İstibdadın bu iki dayanağı tabiî orada hazırdılar. İyice yedirilmiş, giydirilmiş, silâhlanmış olan adamlar az konuşkan ve özellikle efendilerinin kulakları gibi ciddiydiler. Eski jandarma derhal Kostake'nin sözünü kesti:

— Arkadaş sen biraz dilini tutsan fena etmezsin.

Sonra öğretmene döndü:

— Siz de, bay Kristea, bundan böyle gazetelerinizi **evinizde** okuyun!

Köylülere de şöyle dedi:

— Burada işiniz ne? Gidin evinize! Toplanma yasaktır...

Bir adam sordu:

— Neden? Sıkıyönetim mi ilân edildi?

Jandarma bu cüretkârın üstüne yürüdü:

— Ya, demek sen de anayasayı biliyorsun, ha? Gel de sana bilmediğin bir maddeyi öğreteyim.

Tutukluyu belediye dairesine kadar gürültülü bir kalabalık izledi, ama adam gene de geceyi orada bu maddeyi öğrenmekle geçirdi. Ne

var ki bu «madde» hemen başlayan büyük dâvada ateşten bir dille hakkını savundu.

★

Ertesi gün, çok erkenden, dayak yiyen köylünün haykırışlariyle uyandık. Adam, salıverilir salıverilmez:

— Yetişin, dostlar, yetişin! Öldürdüler beni! diye haykırarak köy boyunca koşmaya başladı.

Adamcağızın, yüzü gözü mosmor, tanınmayacak bir halde yıkılmış olduğu meyhane meydanına hep koşuştuk. Tudoritsa onu kendine getirmeye çalıştı. Meyhaneci bir kadeh rakı içirtti. Herkes gözleriyle jandarmaları arıyordu. Bir saat kadar görünmediler. Bu sırada, dayak yiyen adam biraz kendine geldi ve karakolda geçirdiği korkunç geceyi anlattı. Köylüler, sapsarı, dinliyorlardı. Ağlayan kadınlar vardı. İşte o sırada, iki jandarma, tüfek omuzda, tabanca belde, salınarak ve sırıtarak göründüler.

— Katiller! Cellâtlar!

Tam bir sessizlik. Jandarmalar, halkın arasında durarak bu kelimeleri söyliyen kadın sesinin kime ait olduğunu keşfe çalıştılar. Ama başaramadılar.

Eski jandarma haykırdı:

— Kimdir o hükûmete dil uzatan paçavra? (*)

Bir itişme oldu ve bir kadın heriflerin önüne dikildi:

— Ben!

Bu Stana idi. Ellerini kalçalarına dayamış, yanakları ateş gibi kızarmış, bakışları çılgın ve nefes nefeseydi. Kocaman karnı sipsivri ileri uzanıyor, etekliğinin ön tarafını hayli yukarı kaldırıyordu.

Öfkelenen jandarma, kadının üstüne yürüyerek:

— Vay, sen misin, kahpe? dedi.

— Evet, evet! Benim, Katiller, Cellâtlar! Bunu size söyliyen benim, efendinizin kahpesi!

Ve bir **«hak tu!»** ile kocaman bir balgam ağzından fırlıyarak jandarmanın gözlerine yapıştı.

Aynı anda bir **«davranın bre!»** çığlığiyle dayak yiyen köylü yeni jandarmanın sırtına atıldı ve onu yere yıktı. Bunu gören arkadaşı, hemen elini tabancasına götürerek o yana döndü. Ama bir şey farketmek mümkün olmadı, çünkü herkes birbirine girmişti, bu kargaşalık

(1) Aslında Türkçe.

arasında altı el silâh atıldı ve iki jandarma kanlar içinde ortada kaldılar, meydan lâhzada boşalıvermişti.

Birkaç dakika, korkudan kımıldanamaz olmuş, şaşkın bakışlı, açık ağızlı çocuklardan başka kimse görülmedi, sonra köylüler her yandan birden tekrar göründüler. Her biri çiftesini, çiftesi olmayan bir balta, bir tırpan, bir yaba almıştı.

Biri haykırdı:

— Konağa! Belediyeye!

Konak yolu üstünde olan belediyeye doğru hep birden yürüdüler.

Evde bulunan dört tüfekten ikisini Kostake ile Tudoritsa almışlardı. Ötekiler onlara seslendiler:

— Gitmeyin, Allah aşkınıza; bu çılgınlığa kendinizi karıştırmayın!

Ama onlar uzaklaşmıştılar bile. Dişlek, Eli, kızıl saçlı çocuk ve ben peşlerinden yürüdük.

★

Güneş nisan ayındaymış gibi ortalığı kızdırıyor, her yandan buharlar yükseliyordu.

Belediye önünde kalabalığa yetiştik. Hep bir ağızdan haykırıyorlardı:

— Belediye başkanı! Belediye başkanı!

Belediye başkanı göründü, ama bahçe kapısından, at üstünde ve yarı çıplak bir halde Konağa zıt bir doğrultuda ok gibi uzaklaştı. Birkaç zengin köylü, gene atlı olarak önden gidiyordu. Bunu görünce, jandarmaların karabinalarını almış olan iki âsi, kaçanlara ateş ettiler, ama isabet ettiremediler; bundan sonra, ayaklananlar, belediyeyi yağma ettiler ve koşa koşa Konağa doğru çıkmaya başladılar.

Kilisenin önünde, papaz, haçı eline almış, kollarını açarak, yollarını kesmeye çalışıyor, ve gözleri yuvalarından dışarı uğramış, habire bağırıyordu:

— Durun, kâfirler, durun, Allah aşkına! Cehenneme gideceksiniz!..

— Defol oradan cehenneminle beraber!

Papazı devirip geçtiler.

Bir kadın, yolun kenarında, ellerini havaya kaldırmış, haykırıyordu:

— Allahım! Rabbim. Sen bize acı! Ne günlere kaldık!

Konak çepeçevre duvarlarla çevriliydi ve kapısı kilitli bulunuyordu. Boyar'ın, çok önce, ailesiyle birlikte gitmiş olduğu biliniyordu. Avluda kimseler yoktu. Sade pek çok ve kurt gibi iri olan köpekler, duvarların iç tarafında,

delicesine havlıyarak koşuşuyorlardı.

Kalabalık kapının önüne dikilerek bağırmaya başladı:

— Toprak! Tohumluk! Hayvan isteriz!

Kâhya balkonunda göründü, sâkin ama sapsarıydı, büyük sessizliğin ortasında sesi titriyerek dedi ki:

— Her baharda yaptığımdan fazlasını yapamam.

Kulakları sağır edici bağrışlar sözünü kesti:

— Yok! Yok! Yeter artık! Biz toprak isteriz!

Boyar'ın adamı elini uzattı ve sözlerini dinletti:

— Benim malım olmıyan toprakları ben nasıl taksim edebilirim? Bunu ancak Boyar yapabilir; çocuk gibi söylemeyin, canım!

Köyde olup bitenlerden haberi bulunmadığını anladık, fakat tam o sırada belediye dairesiyle belediye başkanının evi üstünden uzun duman sütunlarının yükseldiğini görerek şaşırdık.

Kâhya başını elleriyle kavrıyarak:

— Vay canına, belediyeyi mi yaktınız? diye bağırdı.

— Toprak! Bize topraklarımızı geri verin! cevabını aldı.

— Bırakın da komşu bucaklardan birine gidip Boyar'a telgraf çekeyim ve toprakları dağıtmak için kendisinden izin istiyeyim.

Bir köylü seslendi:

— Hakkı var! Topraklar onun değildir. Gidip Boyar'dan dağıtım için izin alsın!

Haberci hemen bir hayvana atladı ve geçidi kuşatan kalabalık arasında kendisine yol açtı. Masif tahtadan kocaman kapılar ardından ahlkın suratına kapandı. Kostake hemen işin farkına vardı:

— Ne ahmak insanlarız! dedi. Yezit herif bizi atlattı: Telgraf çekecek, evet ama, takviye istemek için Curcu'ya.

Köylüler bunu işitince öfkeden titrediler. Bütün gözler ileride dörtnala uzaklaşan atlının üzerine dikildi.

— Zaten belediye başkanıyla hempaları da daha önce gittiler. Bu akşam, askerler buradadır.

Biri seslendi:

— Öyleyse elimizin altında olan şeyleri alalım, mısır unu, buğday, un, saman, ne bulursak!

Köylüler haykırdılar:

— Evet, hiç değilse bunları alalım!
Bu, konağa hücum işareti oldu.

★

Fazla nazlanmadılar. Kalabalığın arasında gaz şişeleri taşıyan birkaç kadın vardı. Kapılar gaza bulandı. Alevler içinde kaldı. Bunun ardından sessiz bekleyiş sırasında konaktan bağrışmalar duyuldu, sonra eli silâhlı sekiz yanaşma, başlarımızın üstündeki dehlizlerden göründü; iki defa ateş edildi ve kurt kurşunları ile doldurulmuş silâhlar aramıza ölüm ve yas saçtı. Kızıl saçlı Eli yanıbaşımda öldü. Kostake ile Tudoritsa parmaklarından ufak tefek yaralarla kurtuldular. Yonel'e, bana bir şey olmamıştı. Kalabalık içinde beş ölü ile birçok yaralı vardı.

O zaman köylüleri kudurmuşçasına bir öfke sardı. Konak istilâ edildikten sonra herkes canının istediğini yaptı, önce ateş etmiş olan yanaşmaların hakkından geldiler. Sekizi de öldürüldü. Bunları meydana çıkarmak için bütün kilitli kapılar kırıldı, bodrumlardan çatı aralarına kadar her taraf arandı. Kırlara kaçmış olan ikisinin ardından yetişenler bunları demir yabalarla delik deşik ettiler. Fakat bu çılgınca

boğuşmada aramızdan daha üç kişi canlarını verdi.

Öteki hizmetçilere dokunulmadı. Bunların kaçmalarına göz yumuldu, az sonra kâhyanın karısıyla iki kızı da onları izlediler. Bunlar arabaya binerlerken gözyaşları, ölülerine ağlıyan köylü kadınların yaşlarına katıldı.

Sonra çiftlik baştan başa talan ve tahrip edildi. Avluda yiyecekler arabalara yüklenirken, iç odalarda da sistemli bir tahrip işine girişilmişti. Birçok adamlar, Boyar'ın yazı odasını baltalarla yıkıyorlardı. Kostake de bunların arasındaydı. Tudoritsa ile başka birkaç kadın aynı işi hanımının odasında görüyorlardı. Tam onlar salona doğru saldırırlarken ben oradaydım. Burada, herkes şaşırıp kaldı: Stana, yalnız başına ve korkunç bir halde, iki eliyle kavradığı bir baltayla bir piyanoya habire vuruyordu; piyano artık bir tahta ve demir yığınından ibaret kalmıştı. Öfkesinin derecesinden biraz ürkerek etrafını aldık. Tudoritsa ona dedi ki:

— Eskiden senin ölümünü dilemiştim. Şimdi seni kucaklamak istiyorum.

Ve onu kucaklamak istedi, fakat öteki, işitmeden, boşuboşuna baltayla vurmakta devam ediyordu. Her hınk'tan sonra dudakları

anlaşılmaz sözler mırıldanıyor ve saçları yüzünü örtüyordu. Her yanından buram buram terler akıyordu.

Korktum ve binanın öteki kısımlarında neler olup bittiğini görmeye gittim. Başlarında Dişlek olduğu halde, oyuncaklarla dolu büyük bir odayı yağma eden çocuklarla kızlara rastladım. Dünyanın bütün oyuncakları buradaydı! Çocuklar kucaklarını bunlarla dolduruyorlardı: Ayılar, atlar, mobilyalariyle bebekler, raylar ve vagonlariyle lokomotifler, kurşun askerlerle dolu kutular, arabacılar, yelkenli kayıklar, ve daha bir sürü şeyler. Ben onlarla gevezelik ederken Stana şiş karnını hoplatarak bir kasırga gibi oradan geçti. Dağınık saçlariyle bir cadıyı andırıyordu. Biri haykırdı:

— Kendinizi koruyun! Karı çıldırdı!

Dehliz-balkona sığındık, ve buradan Boyar'ın güzelim arabalarının köyün yolunu tutuşunu seyrettik. Arabalar on tane kadardı. Süt gibi beyaz, kocaman boynuzlu öküzler. Her şey yükletilmişti: Mısır ve buğday uniyle, hububatla dolu çuvallar; ot, saman ve arpa; domuz pastırması, jambonlar, sucuklar, kümes hayvanları; sade şarap şişeleri ve bir fıçı rakı yüklenmiş bir araba. Hattâ yakacak odun bile almışlardı.

Baştaki arabanın kenarına oturmuş, sarsıntıdan birbirine çarpan kadınlar kocalarının cesetleri üstüne gözyaşları döküyorlardı.

Biz yola çıkan arabaları seyrederken bir patlama bütün konağı sarstı, camları aşağı indirdi. Katran karası bir koca bulut avluyu kapladı, sonra alevler benzin depolarının bulunduğu kısmı sardı. Oyuncakları da, her şeyi de unutarak tabanları yağladık. Avludan geçerken, Tudoritsa'nın duvara sırtını dayamış, dumandan gözleri kararmış, şaşkın bir halde, paniğe tutulmuş köylülere durmadan bağırdığını gördüm:

— Atlarla inekleri serbest bırakın! Kümesleri açın!

★

Köye vardığımızda öğle olmuştu. Buradaki karmakarışık eşya yığınları, ağlaşmalar, bağrışmalar, gidip gelmeler, Türklerin önünden kaçan **bejenar**'lar çağında köylerimizin nasıl bir dehşete düşmüş oldukları hakkında insana bir fikir veriyordu. Alevler içinde yanan konağın — atları şahlandıran kocaman bir alev yığını — karşısında köylüler başlarını yumruklıyarak koşuşuyorlardı:

— Bizi öldürecekler! Hepimizi köpekler gibi gebertecekler!

Bay Kristea da böyle düşünüyordu.

— Evet, bizi öldürecekler... Hele şu saatte söz konusu «Yahudi çiftlikleri» değil, ayaklanmış on ilçedir. Ateşe verilen yüz konak içinde yalnız bir Yahudi evi bulunduğu için ordu yola düştü. Bugünkü havadis işte budur, dostlarım, ve bu havadis hayli düşündürücüdür: Boyar'lar insafsız davranacaklar!

Gerçekten öyle davrandılar.

.....

Sarımtırak ışıklı bir şafak konağın, hâlâ dumanları tüten ve yaklaşan intikam gibi karanlık harabeleri üstüne iniyordu. Tepenin doruğunda yangından kaçmış hayvanların şekilleri çiziliyordu.

Köyün meydanında boyunduruktan çıkarılmış öküzler ve henüz boşaltılmamış arabalar arasında herkes yiyor, içiyor, konuşuyordu. Papazla hali vakti yerinde köylü aileler, en gerekli şeyleri arabalarına yükliyerek kaçmışlardı. Fakat güzelim yiyecekler karşısında gözyaşları dindi ve toprakların bölüşülmesinden söz edilmeye başlandı. Sesleri büyülten karanlıkta, bir köylünün şöyle bağırdığını işittim:

— Büyükbabamın tarlaları Curcu doğrultusuna uzanırdı!

Cevap verdiler:

— Oho! En iyi topraklara göz koydun!

Zaman zaman uzaktan bir inilti geliyordu. Bir karı ya da ana, ölüsünün başında ağlıyordu:

— A-do-leo Cor-ce, Cor-ce, nasıl da öldürmüşler seni!...

Biri dedi ki:

— Stana bir daha görünmedi.

— Her halde benzine ateş veren o olmalı. Zavallı kadın!

Ansızın karanlıkta bir şimşek çaktı, tepenin üstünden bir top sesi geldi ve arabaların üstüne bir mermi düştü.

İşte Üç-Köyler'in bombardımanı böyle başladı ve köylülere herkesin doymaya hakkı olmadığını ispat etti.

Arabamız binbir zahmetten sonra, nihayet düzgün şoseye çıktığı zaman, ufukta ateşten bir şafak ve bir karga sürüsü bizi selâmladı. O zaman Kostake, hayvanları durmadan kamçılıyarak arabayı deli gibi sürdü.

Gece karanlığında, top ateşi altında köyden bu kaçışı, daima «cehennemden çıkış» diye anacağım. Bir ân başaracağımızdan umudu

kesmiştik bile. Mermiler her yana düşüyordu. Alevler içinde kulübeler tutuşmuş samandan damlarını rüzgâra saçıyordu. Her adımda ayaklara takılan cesetlere aldırış eden yoktu, yalnız bize yapışan ve kaçmamıza engel olan canlılarla başa çıkmak gerekti.

Tudoritsa ile Kostake'nin karısı, kollarındaki Petruts'la birlikte her üçü aynı mermi altında can verdiler. Öteki ev halkı bahçeler ve tarlalar arasında kaçışanlarla birlikte ortadan kayboldu. Yonel ve benimle kalan Kostake, lüzumlu öteberiyle artakalmış parasını bir torbaya doldurduktan sonra arabayı koştu.

Hazin bir tavırla:

— Talihi deniyeceğiz, dostlar, dedi, başarırsak, Haciyeni'ye gideriz. Ama bu iş hayli çetin olacak, çünkü bu sefer dikenler bizim peşimizde. Hem de ateş almış dikenler. Ne yapalım... Biz istedik bunu...

Sundurmada yatan üç ölüyü kucaklıyacağı sırada, bizim ev de yanmaya başladı.

Ölülerine:

— İşte sizin mezarınız, dedi.

Sonra, bütün geceyi en biçimsiz yollarda sarsılmak ve arabaya salkımlar gibi asılan kaçanlarla savaşmakla geçirdik.

★

Şoseye çıktıktan bir saat sonra atlar kendiliklerinden durdular. Bitkin bir halde ve köpük içindeydiler. Artık gündüzdü. Büyük bir tepe Üç-Köyler'le cehennemini gözlerimizden saklıyordu. Top ateşi durmuştu. Kostake dizginleri bıraktı, bir saman yumağiyle atların terini sildi ve arabanın içindeki samanlara yüzükoyun yıkıldı.

Çevremizde taze sürülmüş sonsuz kırlar uzanıyordu. Tarlalarda kuyruksallıyanlar, bir çiziden ötekine atlıyor, ve tâ yükseklerden bir çayırkuşu güzel cıvıltısını bize gönderiyordu.

Dişlek'le ben bir kelime söylemeye cesaret edemeden bakışıyorduk. Duyduğumuz artık korku değil, büyük bir uyku ihtiyacıydı. Köylülerin sefaleti ve Boyar'ların zalimliği yüzünden böyle korkunç bir olay çıkabileceğini asla aklımızdan geçiremezdik. Gördüğümüz korkunç şeyler hâlâ gözlerimizden gitmiyordu. Burunlarımız hâlâ kan ve barut kokusiyle doluydu. Başlarımız akla gelebilecek her türlü acı çığlıklarla uğulduyordu.

Ah şu dikenler macerası!

Artık onu sona erdi sanıyorduk. Oysa hiç de öyle değilmiş!

Dörtnala giden atların ayak sesleri bizi uyuşukluğumuzdan uyandırdı. Kostake, arabada ayağa kalkarak, dizginler elinde, ne taraftan geldiğini anlamak için bir an gürültüyü dinledi:

— Süvariler! dedi. Tepenin ardındalar!

Ve atları kamçılayarak bağırdı:

— Deh! Kırlarım! İşte dikenler peşimize takıldı (1).

Bunlar, Kostake'ciğin son sözleri oldu.

İndiğimiz sırtın dönemecinde üç atlı göründü. Arabanın içinde uzandığınız yerden, gözlerine görünmeden, korku içinde, nefesimiz kısılmış onları seyrediyorduk, oysa zavallı dostumuz, belki sırtının onlara ne güzel bir hedef teşkil ettiğinin farkında olmadan hayvanlara vuruyor, vuruyordu. Bize yetişmek için bir hamle etmeleri yetti, elli adım uzağımızda durup tüfeklerini omuzladılar ve ateş ettiler. Arabanın korkunç gürültüsü içinde, Kostake'nin araba kanadının üstünden yere yuvarlandığını gördüm. O kadar, çünkü bayılmışım. Şaşkına

(1) Dikenlerin kovalaması, omencede, kurtulması zor bir belaya çatmak anlamına gelir.

dönmüş hayvanlar dörtnala koşmaya devam etmişler.

Uzun bir süre baygın kalmış olmalıyım. Kendime geldiğim zaman, korkunç bir başağrısı duyarak inledim. Yonel, arabayı ağır ağır sürüyordu, gene kırların ortasındaydık, ama ileriden bir köy görünmüştü. Arkadaşım ağlıyordu:

— Kostake'yi öldürdüler, biliyor musun? diye sordu.

— Arabadan düştüğünü gördüm.

— Ölmüş! Gidip baktım.

— Ya askerler?

— Allah belâlarını versin! Hemen kayboldular. Bunun üstüne durdum. Ya şimdi nereye gidiyoruz?

Cevap vermedim ve sessizce yolumuza devam ettik. Bir yol ağzında, köyden yaya gelen yaşlı bir köylü, nereden geldiğimizi sordu. Üç-Köyler'deki katliâmı anlattık. Dehşete düştü ve bizi korkuttu:

— Felâket! Bizde de ayaklanma oldu: Oraya gitmeyin, sizi yakalarlar! Öldürmediklerinin hemen hepsini yakalıyorlar.

— Sizi de topa tuttular mı?

— Hayır, top atılmadı ama, «gâvurlar»ın «tahrikçi» diye gösterdikleri kimseleri yığın yığın kurşuna diziyorlar. Daha korkuncu, önce mezarlarını kendilerine kazdırıyorlar! Dünyanın sonu geldi, çocuklarım... Baragan'da olduğu gibi bizimle canlarının istediği gibi oynuyorlar.

— Baragan'da hiç bir zaman bu kadar adam öldürülmemiştir. Biz oralıyız, ve oraya dönmek istiyoruz.

— Yalomitsa'ya doğru mu gitmek istiyorsunuz? O halde soldaki şu küçük yola sapın, sağ yandaki büyük şoseye kadar gidin. O yol Argeş köprüsüne götürür, sonra Radoveanu'ya kadar dereyi izleyin. Allah yardımcınız olsun!

Devriyelerle dolu yollardan geçerek akşamüstü, yorgunluktan ve korkudan bitkin bir halde Radoveanu'ya vardık. Burası sâkindi ya da sâkinleştirilmişti. Her neyse, doğruca bir hana gittik, hayvanları ahıra çektik ve bir hafta, ağzımızı açmadan orada kaldık.

Fakat konuşmayı canımız çekmemekle beraber, dinlemekten de kendimizi alamadık. Sabahtan akşama kadar hep korkunç şeylerden söz ediliyordu: Memlekette bir baştan bir başa basit bir ihbar üzerine sürü sürü adamları yargılamadan kurşuna diziyorlardı. Artık sefa-

let açlık ve zulümden değil «Yahudiler»le «tahrikçiler»den dem vuruluyordu. Memleketi bunlar ayaklandırmıştı. Askerleri kendi ailelerine ateş etmeğe zorlamak için, kendi memleketlerinden çok uzaklara gönderiyorlar, bunlar da başka yere gönderilmiş arkadaşlarının aileleri üzerine ateş ediyorlardı. Herhangi bir kimseye ateş etmek istemiyen askerler kurşuna diziliyor, ya da zindana atılıyordu. Hapishanelerde yer kalmamıştı. Her gün yeni yeni mahpuslar geçiriliyordu.

Hana gelişimizin ertesi günü oraya bir jandarma geldi, öğrenciye benziyen bir delikanlıyı götürüyordu. Çocukcağız ayakta duracak halde değildi, o kadar dayak yemişti. Köylüler ona içecek bir şeyler vermeye koştular, çünkü susuzluktan inliyordu. Jandarma onlara çıkıştı:

— Merhamete lüzum yok! Bu «tehlikeli bir tahrikçi»dir. Üstelik de **çıfıt!**

Adam, yediği dayağa rağmen doğruldu:

— Evet, Yahudiyim! diye bağırdı, ama «tahrikçi» değilim! Tahrikçi olan sizin köleliğinizdir, köylüler! Ne «çıfıt», ne de «tahrikçi» olan büyük Koşbuk'un **«Toprak istiyoruz»** şiirindeki sözlerini hatırlayın:

Tanrı korusun, görmeyelim biz o günü
Toprak değil, kan istediğimiz o günü
İsa da olsanız kurtuluş yoktur size
Mezarlarınızda bile!

Başka çocukların henüz oyunla vakit geçirdikleri yaşta bunca felâketli günler görmüş olan yüreğim artık dayanamıyordu. Artık hele kurşuna dizmelerden, idamlardan, işkencelerden söz edilmesine katlanamıyordum. Böyle haberler bana hemen korkunç bir baş ağrısı veriyordu. Radoveanu'dan hareket ettiğimiz sabah, köylülerin aynı korkunç haberlerini dinlemeye çalışırken bir adamın anlattığı olayın son sözlerini işittim de içim burkuldu:

«— ...Zavallı Marin'in hiç suçu yoktu. Lateni'de eskiden balıkçıydı, şimdi de kavalını öttürüp nerede iş bulursa orada çalışıyordu. **«Çocuklar kapıp pençelerinde kaçırmasınlar diye topuzla korunan mamaliga**'dan söz eden bir köy türküsü söylediği rivayet edildiği için adamı yakaladılar. Demek bu da bir «tahrikçi»ymiş diye kurşuna dizdiler.!»

Yonel:

— Galiba babandan söz ediyorlar, dedi.

Ben de öyle düşünüyordum, ama artık hiç

bir şey hissetmiyordum, yalnız göğsümün yavaş yavaş boşaldığını duyuyordum. Sallana sallana gidip, dayak yemiş bir kedi gibi, kendimi arabanın içine attım. Çok daha sonra, arkadaşım hayvanları kamçılıyarak arabayı güneşli kırlar arasında koştururken, yakasına yapışıp sordum:

— Nereye gidiyoruz, Yonel?

— Rastgele, Matake, bu sefer de dikenler bizim peşimizde!

SON

BU KİTABI ROMANYA HALKINA
TOPA TUTULARAK YERLE BİR EDİLEN
STANİLEŞTİ, BAILEŞTİ, HODIOVAIA KÖYLERİNE
ROMEN HÜKÜMETİNİN KURBANI OLAN
ON BİN ÖLÜNÜN ANISINA ADIYORUM
BU CİNAYETLER 1907 MARTINDA İŞLENMİŞ
VE CEZASIZ KALMIŞTIR

Mart 1928.
PANAÎT ISTRATİ

PANAİT ISTRATİ'NİN ESERLERİ

Kodin, 5. basılış.
Sokak Kızı, 4. basılış.
Kira Kiralina, 4. basılış.
Angel Dayı, 5. basılış.
Akdeniz, 4. basılış.
Baragan'ın Dikenleri, 5. basılış.
Arkadaş, 5. basılış.
Hayat Yollarında, 5. basılış.
Uşak, 4. basılış.
İş Bulma Kurumu, 3. basılış,
Perlmutter Ailesi, 3. basılış.
Sünger Avcısı, 3. basılış.
Minka Abla, 3. basılış.

Panait Istrati'nin romanlarında ne kadar çok şiire raslandığını onun herhangi bir eserini okumuş olan pekâlâ bilir. Ama Istrati hiç bir eserine Baragan'ın Dikenleri'nde bulduğumuz kadar bol şiir katamamıştır.

Kısır bir bozkır toprağı olan Baragan, Istrati'nin büyülü kalemiyle tasvir edilince gözümüze bir periler ülkesi kadar güzel görünür. Oysa Baragan kalleştir. Baragan insanlara eziyet etmekten hoşlanan bir topraktır. Ama gene de insanın kendisi kadar değil. O yüzden duyduğumuz zevke bir hayli de acılık katılır.

Bu eser, Istrati'yi çevirenin en severek en özenerek çevirdiği kitaptır.

8 lira